

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Význam péče školního speciálního pedagoga
při podpůrných opatřeních I. stupně

Effect of special educator's support in provision of I. degree support measures

Kateřina Pelešková

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Felcmanová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Speciální pedagogika se
zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Význam péče školního speciálního pedagoga při podpůrných opatřeních I. stupně potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 12. dubna 2019

Děkuji PhDr. Lence Felcmanové, Ph. D. za odborné vedení při zpracování bakalářské práce, její cenné rady a připomínky. Dále děkuji Mgr. Petře Kučerové za možnost poznat práci školního speciálního pedagoga a být součástí její každodenní práce.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na činnosti školního speciálního pedagoga při poskytování podpůrných opatření I. stupně a jejich význam pro zlepšení vývoje, dovedností a návyků žáků, kteří jsou v jeho péči. Součástí práce je popis funkčního úplného školního poradenského pracoviště v konkrétní základní škole. Významná část práce je věnována pozici školního speciálního pedagoga od legislativního ukotvení přes náplň práce a konkrétní činnosti, které realizuje v individuální nebo skupinové podobě vůči klientům. Práce dále specifikuje kompetence jednotlivých členů školního poradenského pracoviště, jejich spolupráci a význam. Druhá část je zaměřena na kazuistiky žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, jimž byla poskytována podpůrná opatření I. stupně, odlišnosti pedagogické diagnostiky a speciálně pedagogické diagnostiky. Závěry práce mohou posloužit jako argumenty, proč je důležité mít ve škole zřízenou funkci školního speciálního pedagoga, jaký je jeho přínos pro žáky, zákonné zástupce a pedagogické pracovníky.

KLÍČOVÁ SLOVA

pedagogická diagnostika, podpůrná opatření, speciální vzdělávací potřeby, školní poradenské pracoviště, školní speciální pedagog

ABSTRACT

This bachelor thesis focuses on the activities of the school remedial teachers in providing support measures for education at first degree and their importance for improving the development, skills and habits of pupils who are under their supervision. One part of the work consists also of a description of a fully-functional school consulting department in a particular primary school. An important part of the thesis is devoted to the position of the school remedial teachers not only from the point of view of legislature but also from their job duties and specific activities, which they put into practice either with individuals or with a group of more pupils. This thesis also specifies the competences of school consulting department members, their cooperation and importance. The second part of the thesis deals with case studies of pupils with special educational needs, who were provided with support measures for education at first degree. It also focuses on the differences in pedagogical diagnostics and special pedagogical diagnostics. The conclusions of the thesis can serve as a source informing why it is important to have assistance of school remedial teachers at schools and their positive influence on education of pupils, parents and other teachers as well.

KEYWORDS

pedagogical diagnostics, support measures, special educational needs, school consulting department, school remedial teacher

Obsah

Úvod	7
1 Školní poradenské pracoviště	9
1.1 Výchovný poradce	11
1.2 Školní metodik prevence	12
1.3 Školní psycholog.....	13
1.4 Školní speciální pedagog	15
2 Podpůrná opatření.....	19
2.1 Podpůrná opatření prvního stupně	20
2.2 Podpůrná opatření druhého stupně	22
2.3 Podpůrná opatření třetího stupně	24
2.4 Podpůrná opatření čtvrtého stupně	26
2.5 Podpůrná opatření pátého stupně	26
3 Pedagogická diagnostika učitele.....	28
3.1 Základní diagnostické postupy	30
4 Depistáž a diagnostika školního speciálního pedagoga.....	34
4.1 Diagnostické metody využívané školním speciálním pedagogem	34
5 Školní poradenské pracoviště v konkrétní základní škole.....	39
5.1 Program školních poradenských služeb.....	40
6 Činnosti školního speciálního pedagoga	43
6.1 Metodická pomoc pedagogickým pracovníkům.....	44
6.2 Reedukační činnosti	45
6.3 Hry a manipulační didaktické pomůcky	46
6.4 Rozhovor s učitelem	48
6.5 Průběh lekce nápravné péče.....	49

7	Kazuistiky.....	52
	Závěr.....	62
	Seznam použitých informačních zdrojů	64
	Seznam příloh.....	66
	Seznam zkratk.....	70

Úvod

V současné době se velmi často hovoří o inkluzi žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) do běžných základních škol. Není to o tom, že by dříve děti se SVP ve školách nebyly, jen byly jinak stanoveny cílové skupiny. Některým žákům se SVP se proto pomoci nedostalo. Tuto situaci řeší novela školského zákona, která od 1. 9. 2016 zavedla nový pojem podpůrná opatření (PO). Ta jsou určena dětem, žákům, studentům se SVP a měla by jim pomoci naplnit jejich vzdělávací potenciál.

Podpůrná opatření spočívají i v poradenské pomoci školy. V ní poradenské služby zpravidla zajišťuje výchovný poradce a školní metodik prevence. Takové poradenské pracoviště je neúplné. Současným trendem je zřizovat ve školách úplná školní poradenská pracoviště (ŠPP). Ta jsou rozšířena o školního psychologa a školního speciálního pedagoga (ŠSP).

Vzhledem k tomu, že do základních škol přichází stále větší počet dětí, které jsou pro školní výuku nedostatečně připraveny, je pozice obou těchto odborníků ve škole nezastupitelná. U dětí nejde jen o sociální nezralost, ale často i o nezvládnutí řeči jako takové, narušení komunikačních schopností a špatnou motoriku. Již u zápisu do prvních tříd na základě informací od pedagogů a rozhovoru s dětmi, jejich zákonnými zástupci psycholog nebo speciální pedagog upozorňují na možná úskalí a nabízejí prvotní pomoc. Dále pak provádějí zhodnocení vývojové úrovně dítěte, jeho školní připravenosti, poté jeho diagnostiku a úzce spolupracují s odborníky školského poradenského zařízení (ŠPZ). Tím přispívají ke včasnému řešení problémů, potíží a ke snížení rizika školní neúspěšnosti.

Na základě teoretických znalostí ze svého dosavadního studia speciální pedagogiky si autorka chce ověřit, jakým způsobem se pracuje v konkrétní základní škole, v níž je zřízeno úplné ŠPP.

Cílem práce je popis činnosti personálně plně vybaveného ŠPP. Autorka se zaměřuje zejména na práci školního speciálního pedagoga (ŠSP) při aplikování prvního stupně podpůrných opatření jako prvotního východiska při hledání cesty ke vzdělávání žáků, kteří potřebují individuální přístup nejlépe od začátku školní docházky.

Za nejdůležitější pokládá úzkou spolupráci speciálního pedagoga a třídního učitele při postupném uplatňování jednotlivých kroků. Čím dříve se podaří problém odhalit, diagnostikovat a realizovat podpůrné opatření, tím spíše je pravděpodobné, že žák se SVP bude úspěšnější a předejde se tak jeho možné demotivaci ke školní práci.

V první části práce je na základě prostudované odborné literatury charakterizováno ŠPP a náplně činností jeho jednotlivých členů. Poté jsou charakterizována PO. Dále jsou uvedeny základní diagnostické postupy, které ve své práci používá pedagog, a metody využívané ŠSP.

Druhou částí práce chce autorka poukázat na důležitost zřízení úplného ŠPP v základní škole a význam péče ŠSP při poskytování PO prvního stupně. Nelze opomenout význam spolupráce ŠSP se zákonným zástupcem dítěte. Je vždy důležité mezi nimi navázat proces důvěry, sdílení a spolupráce při realizaci poskytovaných podpůrných opatření, která budou korelovat s nejlepším zájmem dítěte a jeho největším možným rozvojem.

Při správné spolupráci s učitelem, asistentem pedagoga a zákonným zástupcem je speciální pedagog schopen svou nenahraditelnou péčí mnohonásobně zvýšit potenciál dítěte. Jeho úloha v základním školství je významná i pro pedagogy, neboť většina pedagogů má vystudované učitelství, nikoliv speciální pedagogiku.

1 Školní poradenské pracoviště

První kapitola představuje školní poradenské pracoviště, jeho historii a rozvoj v českém vzdělávacím systému.

Do roku 1989 existovala v základních školách pouze jedna poradenská funkce a tou byl výchovný poradce. Vzdělávání žáků s postižením bylo většinou realizováno v segregovaných školách, některé děti byly rovněž zbaveny povinnosti školní docházky. Na konci 20. století začali do běžných základních škol přicházet žáci s různými typy postižení, neboť se v České republice v souladu s mezinárodními trendy i preferencemi rodičů dětí s postižením začala podporovat integrace osob s postižením do společnosti. Změnu doznala i speciálně pedagogická terminologie a začal se užívat termín žák se speciálními vzdělávacími potřebami. Jak uvádí Kovářová, Janků, Hampl (2015), radili se do této skupiny žáci se smyslovým postižením, mentálním postižením, tělesným postižením, vadami řeči a specifickými poruchami učení a chování. S nárůstem žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v běžném vzdělávacím proudu se dostávala do popředí nutnost transformace poradenských služeb přímo ve škole. Legislativně se tak stalo až na základě metodického listu o poskytování poradenských služeb na školách a školských zařízeních č. j. 13409/98-24. Podle něj bylo možné zřídit školní poradenské pracoviště dle podmínek dané školy. Poradenské služby ve školách poskytovali výchovný poradce a školní metodik prevence, škola mohla zřídit i funkci školního psychologa a školního speciálního pedagoga.

Působení školního poradenského pracoviště jakožto podpůrného poradenského systému je v současné době charakterizováno ve vyhlášce č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných a zejména ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Toto pracoviště může být zřízeno ve dvou variantách: základní a rozšířená. Základní variantu tvoří výchovný poradce a školní metodik prevence a rozšířená varianta zahrnuje i školního psychologa a školního speciálního pedagoga. (Kucharská, Mrázková, Wolfová, Tomická, 2013)

Poněvadž narůstal ve školách počet žáků se SVP, vyvstala nutnost, aby ve školách pracoval i školní psycholog a speciální pedagog. Školy však neměly dostatečné finanční

prostředky na zabezpečení těchto funkcí. Tehdy začal Institut pedagogicko-psychologického poradenství realizovat projekt VIP Kariéra. Bylo tak možné zřídit ve vybraných školách úplná školní poradenská pracoviště. Projekt ukázal potřebnost poradenských pracovníků ve školách.

Školní poradenské pracoviště je zřízeno k zajištění a realizaci výchovně vzdělávací koncepce školy. Tým odborníků se vedle poskytování poradenských služeb dle vyhlášky č. 72/2005 Sb. rovněž podílí na tvorbě a rozvoji výchovně vzdělávacího systému. Jde především o to, aby škola byla otevřená, připravená na novou kvalitu komunikace se zákonnými zástupci žáků i mimoškolními institucemi, schopna inspirovat pedagogické pracovníky k samostatnému a tvořivému jednání s vysokými nároky na kvalitu vzdělání.

Za poskytování poradenských služeb odpovídá ředitel školy. Vedení školy se společně s ostatními pracovníky školy podílí na vytvoření Programu školního poradenského pracoviště. Obsahem programu jsou cíle poradenských služeb ve škole, model péče ŠPP, služby, které poskytují jednotliví pracovníci, a personální zajištění včetně kontaktů.

Poradenské služby pak škola zajišťuje v rozsahu, který odpovídá počtu žáků školy a jejich vzdělávacím potřebám. Služby jsou zaměřené zejména na:

- „a) poskytování podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami,*
- b) sledování a vyhodnocování účinnosti zvolených podpůrných opatření,*
- c) prevenci školní neúspěšnosti,*
- d) kariérové poradenství spojující vzdělávací, informační a poradenskou podporu k vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění,*
- e) podporu vzdělávání a sociálního začleňování žáků z odlišného kulturního prostředí a s odlišnými životními podmínkami,*
- f) podporu vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných,*
- g) průběžnou a dlouhodobou péči o žáky s výchovnými či vzdělávacími obtížemi a vytváření příznivého sociálního klimatu pro přijímání kulturních a jiných odlišností ve škole a školském zařízení,*
- h) včasnou intervenci při aktuálních problémech u jednotlivých žáků a třídních kolektivů,*

- i) předcházení všem formám rizikového chování včetně různých forem šikany a diskriminace,*
- j) průběžné vyhodnocování účinnosti preventivních programů uskutečňovaných školou,*
- k) metodickou podporu učitelům při použití psychologických a speciálně pedagogických postupů ve vzdělávací činnosti školy,*
- l) spolupráci a komunikaci mezi školou a zákonnými zástupci,*
- m) spolupráci školy při poskytování poradenských služeb se školskými poradenskými zařízeními.“ (Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, §7, odst. 2)*

Vyhláška dále specifikuje personální obsazení poradenského pracoviště. V následujících podkapitolách jsou uvedeny jednotlivé pozice, kvalifikační předpoklady a obsah jejich činnosti.

1.1 Výchovní poradce

Výchovní poradce vykonává funkci poskytovatele poradenských služeb společně se školním metodikem prevence, školním psychologem či školním speciálním pedagogem a jejich pomocným týmem složeným z pedagogů školy. Pro vykonávání této funkce musí absolvovat dle vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů, část první, §8, postgraduální studium, jenž se uskutečňuje v rámci programu celoživotního vzdělávání na vysoké škole v délce trvání nejméně 250 vyučovacích hodin. Studium je ukončeno obhajobou závěrečné práce a závěrečnou zkouškou. Na škole může působit i více výchovních poradců. Přímá pedagogická činnost jim může být dle počtu žáků školy zkrácena až o 5 hodin týdně.

Mezi jeho standardní činnosti patří poradenské, metodické, koordinační a informační činnosti. Zahrnují hlavně zprostředkování nových metod pedagogické intervence a diagnostiky pedagogickému sboru. V práci se žáky jde hlavně o kariérové poradenství a pomoc při rozhodování o výběru dalšího studia a profesní cestě. Zejména se zaměřuje na zprostředkování informací žákům a jejich zákonným zástupcům při podávání přihlášek

na střední školu. Výchovný poradce úzce spolupracuje s informačními poradenskými středisky krajských poboček Úřadu práce České republiky.

Výchovný poradce provádí šetření žáků, jejichž vývoj a vzdělávání vyžaduje speciální péči. Přípravuje návrhy další péče o tyto žáky, spolupracuje na přípravě, kontrole a evidenci plánu pedagogické podpory. Zprostředkovává vstupní i průběžné diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb a mimořádného nadání.

Spolupracuje se školskými poradenskými zařízeními při zajišťování podpůrných opatření a intervenčních činností pro žáky se SVP, připravuje podmínky pro vzdělávání žáků se SVP ve škole. Koordinuje poskytování poradenských služeb těmto žákům školou a školskými poradenskými zařízeními, koordinuje vzdělávací opatření u těchto žáků, eviduje doporučení ke vzdělávání žáků a podílí se na koordinaci vzniku a plnění individuálních vzdělávacích plánů.

Dle výše zmíněného je vidět, že oblast činností výchovného poradce je široká. Zahrnuje profesní poradenství, podporu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, dětí cizinců, podporu žáků s psychickými problémy. Spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou, učiteli (především těmi třídními), vedením školy, což zajišťuje efektivní koordinaci preventivních postupů s výchovným charakterem.

1.2 Školní metodik prevence

Školní metodik prevence pracuje v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Zajišťuje metodickou, koordinační a poradenskou činnost v problematice prevence rizikového chování – šikana, užívání návykových a psychotropních látek, záškoláctví, agresivita, rizikové sexuální chování, rizika školního neúspěchu a další.

Školní metodik prevence musí absolvovat specializační studium dle vyhlášky č. 317/2005 Sb. Studium k výkonu specializovaných činností v rozsahu nejméně 250 hodin je zakončeno závěrečnou zkouškou a obhajobou závěrečné práce.

Na rozdíl od výchovného poradce nemá vedení školy pravomoc snížit metodikovi prevence přímou pedagogickou činnost. Metodik prevence vykonává činnosti metodické, koordinační, informační a poradenské. Standardní činnosti školního metodika prevence upravuje příloha č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb.

K metodickým a koordinačním činnostem patří koordinace tvorby, kontrola, evaluace a participace při realizaci minimálního preventivního programu školy. Koordinuje a podílí se na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislosti, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, rasismu a xenofobie, nekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů poškozování a dalších projevů rizikového chování. Pedagogické pracovníky metodicky vede v oblasti rizikového chování, vyhledává a nastavuje vhodnou podporu, která směřuje k odstranění rizikového chování. Pracuje na koordinaci vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence rizikových projevů. Individuálně i skupinově pracuje s žáky s obtížemi v adaptaci, s rizikovým chováním a problémy, které negativně ovlivňují jejich vzdělávací proces. Zaměřuje se také na spolupráci školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku rizikového chování.

Prezentuje výsledky preventivního šetření školy, získává nové odborné informace a zkušenosti a následně je předává svým kolegům – pedagogickým pracovníkům a vedení školy. Jeho primárním úkolem je předcházení rozvoji rizikových projevů chování u žáků.

1.3 Školní psycholog

Školní psycholog poskytuje nadstavbové služby v rámci školního poradenského pracoviště, jeho přítomnost ve školách není legislativně vyžadována.

„Psycholog získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu psychologie.“ (Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů)

Školní psycholog nabízí jednu z prvních psychologických podpor ve škole a jeho zařazení do poradenského systému konkrétní školy je v současné době více než důležité. Přestože zpočátku ve školách ke školním psychologům převažovala spíše nedůvěra, v posledních letech se ukazuje, že školní psycholog má ve škole své nezastupitelné místo. Školní psycholog pracuje s celým systémem školy. Jeho práce zahrnuje aktivity spojené s pedagogickým sborem, jednotlivými učiteli, žákovskými kolektivy, jednotlivými žáky a jejich zákonnými zástupci. Vytváří tak širokou základnu pro systematickou prevenci negativních jevů. Stává se důležitým prostředníkem komunikace mezi jednotlivými články

systému a ovlivňuje tak řešení školních problémů v místě jejich vzniku. Má možnost pracovat s žákem dlouhodobě a zároveň může sledovat výsledky svého působení v průběhu celé školní docházky dítěte. Školní psycholog může aktivně ovlivňovat i práci učitelského sboru, a tak trvale přispívat k proměně sociálního klimatu školy.

„Školní psycholog nepatří dnes k základní sestavě standardního školního poradenského pracoviště – přesto, že o jeho místě ve škole málokdo pochybuje.“ (Michalík, Baslerová, Felcmanová, 2015)

Standardní činnosti školního psychologa upravuje příloha č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb. Školní psycholog se podílí na vytváření programu poskytování pedagogicko-psychologických poradenských služeb ve škole, včetně programu primární prevence a komunikuje s vedením školy, pedagogy, žáky a jejich zákonnými zástupci.

V oblasti diagnostiky a depistáže k jeho činnostem patří spolupráce při zápisu do prvního ročníku základního vzdělávání, depistáž specifických poruch učení, diagnostika při výukových a výchovných problémech žáků, depistáž a diagnostika nadaných dětí, zjišťování sociálního klimatu ve třídě, screening, ankety a dotazníky ve škole.

V oblasti konzultační, poradenské a intervenční práce se školní psycholog zabývá péčí o žáky se SVP, jimž jsou poskytována podpůrná opatření prvního stupně, zejména pomáhá při sestavování plánu pedagogické podpory. Pečuje též o žáky, kterým jsou poskytována podpůrná opatření druhého až pátého stupně, zejména pomáhá při sestavování individuálního vzdělávacího plánu (IVP). K dalším činnostem patří individuální případová práce se žáky v osobních problémech, krizová intervence a zpracování krize pro žáky, pedagogické pracovníky a zákonné zástupce, prevence školního neúspěchu žáků, kariérové poradenství u žáků, techniky a hygiena učení pro žáky, skupinová a komunitní práce se žáky, koordinace preventivní práce ve třídě a programů pro třídy. Pedagogickým pracovníkům poskytuje individuální konzultace v oblasti výchovy a vzdělávání. Podporuje rovněž tolerantní a multikulturní prostředí ve škole a dlouhodobě selhávající žáky ve vzdělávání.

V oblasti metodické práce a vzdělávací činnosti se školní psycholog podílí na přípravě programu zápisu do prvního ročníku základního vzdělávání. K dalším činnostem patří

metodická podpora při práci se žáky se SVP, metodická pomoc třídním učitelům, pracovní semináře pro pedagogické pracovníky, konzultace a metodické vedení, účast na pracovních poradách školy. Koordinuje poradenské služby poskytované ve škole i mimo školu a spolupracuje se školskými poradenskými zařízeními.

Poradenské činnosti školního psychologa podle Kovářové, Janků, Hampla (2015) směřují k:

- vedení školy – jde o podporu při zdokonalování školního klimatu, analýzu klimatu školních tříd,
- pedagogickým pracovníkům školy – jedná se o podporu ve vyučování, podporu při zvyšování kompetencí učitelů v oblasti rizikových skupin žáků, podporu při komunikaci pedagogů a rodičů a ostatní podpůrné činnosti (pracovní semináře, podpora při komunikaci s pracovníky ŠPZ),
- žákům školy – individuální konzultace pro žáky s osobními problémy, řešení problémů na úrovni třídy učitel, problematika profesního poradenství, podpora žáků s rizikem školního neúspěchu a podpora žáků s diagnostikovanými speciálními vzdělávacími potřebami,
- rodičům žáků – řešení krizových situací a nabídka psychologické podpory, pomoc při volbě další vzdělávací cesty žáka, pomoc při sestavování optimálního domácího výukového programu.

Ustanovení pracovní pozice školního psychologa je plně v kompetenci ředitele školy. Finanční prostředky na školního psychologa lze získat na základě podpůrných opatření přes normovanou finanční náročnost, nejsou však poskytovány v rámci standardního financování pedagogických pracovníků. Pro školu je tato pozice velmi důležitá a vedení školy by k tomu tak mělo přihlížet.

1.4 Školní speciální pedagog

Postupně se ve školním prostředí běžného vzdělávacího proudu objevovala rovněž pozice školního speciálního pedagoga, který napomáhal k řešení nejen vývojových obtíží žáků, ale i při výchovných či výukových problémech. Postavení speciálního pedagoga ve výchovně vzdělávacím procesu se postupem času z primárního výlučného postavení

ve speciálních školách a dalších speciálních zařízeních změnilo v postavení odborníka, který pracuje nejen ve školských poradenských zařízeních, ale také ve školních poradenských pracovištích. Dosud však ve školách není obligatorním členem pedagogického sboru.

Jak uvádí zákon o pedagogických pracovnících, odbornou kvalifikaci získává speciální pedagog těmito způsoby: studiem v magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd se zaměřením na speciální pedagogiku, nebo na pedagogiku předškolního věku, na přípravu učitelů základní školy nebo učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů střední školy nebo vychovatelů a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace, které uskutečňuje vysoká škola. Rovněž může vystudovat studijní obor pedagogika a doplnit ho studiem k rozšíření odborné kvalifikace uskutečňovaném vysokou školou.

Také školní speciální pedagog je odborník, který poskytuje poradenské služby týkající se žáků se SVP a žáků nadaných. Kvalifikovaný speciální pedagog je důležitý při vzdělávání této skupiny žáků, zejména pak při realizaci podpůrných opatření, jejichž poskytování je stanoveno školským zákonem a vyhláškou č. 27/2016 Sb.

Školní speciální pedagog vytváří systém včasné identifikace žáků s výukovými obtížemi a vytváří strategii pro prevenci výukových obtíží ve vztahu k reedukaci. Dále se věnuje metodické podpoře učitelů, zajišťuje krizovou intervenci. Činnosti školního speciálního pedagoga určuje příloha č. 3 vyhlášky č. 72/2005 Sb. Jeho standardní činnosti lze řadit do následujících oblastí: depistáž a diagnostika, konzultační, poradenské a intervenční práce, metodická a koordinační činnost.

Oblast depistáže a diagnostiky zahrnuje:

- *„spolupráci při zápisu do prvního ročníku základního vzdělávání dle potřeb a možností školy a školního poradenského pracoviště,*
- *vyhledávání žáků s rizikem vzniku speciálních vzdělávacích potřeb a zařazení do vhodného preventivního, zejména stimulačního, nebo intervenčního programu,*

- *vyhledávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich zařazení do speciálně pedagogické péče,*
- *vytyčení hlavních problémů žáka, stanovení plánu pedagogické podpory v rámci školy a mimo ni a stanovení druhu, rozsahu, frekvence a trvání intervenčních činností,*
- *diagnostiku speciálních vzdělávacích potřeb žáka, zejména shromažďování údajů o žákovi, včetně anamnézy rodinné a osobní, speciálně pedagogická diagnostika při vzdělávacích problémech žáků pro navazující intervence ve školním prostředí, speciálně pedagogická diagnostika předpokladů pro čtení, psaní, počítání, předpokladů rozvoje gramotnosti, analýza získaných údajů a jejich vyhodnocení,*
- *speciálně pedagogickou a etopedickou diagnostiku při výchovných problémech, stanovení intervenčního přístupu v rámci školy i mimo ni dle potřeb, možností a profilace školy,*
- *screening, ankety, dotazníky ve škole týkající se speciálních vzdělávacích potřeb a rizika vzniku speciálních vzdělávacích potřeb.“ (Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních)*

V oblasti konzultační, poradenské a intervenční činnosti se speciální pedagog zaměřuje na intervenční podporu při realizaci plánu pedagogické podpory (PLPP), dlouhodobou i krátkodobou individuální nebo skupinovou speciálně pedagogickou péči za účelem naplňování podpůrných opatření pro žáky, speciálně pedagogické vzdělávací činnosti, reedukační, kompenzační a stimulační činnosti se žáky s rizikem vzniku SVP. Dále se podílí na vytvoření IVP u žáků se SVP nebo PLPP u žáků s rizikem vzniku speciálních vzdělávacích potřeb ve spolupráci s třídním učitelem, s učitelem odborného předmětu, s vedením školy, se zákonnými zástupci žáka, s žákem a ostatními partnery podpůrného týmu uvnitř i vně školy. Průběžně vyhodnocuje účinnost poskytovaných podpůrných opatření a dle potřeby navrhuje a realizuje úpravy. Přípravuje také preventivní intervenční programy v oblasti školního neúspěchu, výchovných problémů s uplatněním sociálně pedagogických/etopedických přístupů, participuje na kariérovém poradenství – volba vzdělávací cesty žáka, individuální provázení žáka. Nedílnou součástí jeho práce je

zajištění speciálních pomůcek a didaktických materiálů. Vede individuální konzultace s pedagogickými pracovníky v oblasti SVP žáků, konzultace pro zákonné zástupce a zabezpečuje průběžnou komunikaci s nimi. Uplatňuje speciálně pedagogické přístupy při řešení multikulturní problematiky ve školním prostředí.

V oblasti metodické a koordinační zajišťuje přípravu a průběžnou úpravu podmínek pro vzdělávání žáků se SVP ve škole, metodickou pomoc třídním učitelům při vzdělávání žáků se SVP nebo rizikem jejich vzniku, metodické činnosti pro další pracovníky školy – specifika výuky a možnosti žáků dle druhu a stupně SVP, návrhy metod a forem práce se žáky, jejich zavádění do výuky, instruktáže využívání speciálních pomůcek a didaktických materiálů. Pro pedagogické pracovníky připravuje pracovní semináře v oblasti SVP a rizika jejich vzniku, spolupracuje s pedagogickými pracovníky, kteří zajišťují poradenské služby, se školskými poradenskými zařízeními a s dalšími institucemi a odbornými pracovníky ve prospěch žáka se SVP. Podílí se na vytváření IVP a PLPP, koordinuje a metodicky vede asistenty pedagoga ve škole.

Školní speciální pedagog by měl být nedílnou součástí profesí působících ve školách na všech stupních vzdělávání. Dokáže být velmi nápomocný vedení školy, pedagogickému sboru, žákům samotným i jejich zákonným zástupcům. Finanční prostředky na školního speciálního pedagoga lze rovněž získat na základě podpůrných opatření přes normovanou finanční náročnost, nejsou však poskytovány v rámci standardního financování pedagogických pracovníků.

2 Podpůrná opatření

V této kapitole jsou blíže popsána a specifikována podpůrná opatření (PO). Ta představují podporu pro práci pedagoga se žákem, kdy jeho vzdělávání v různé míře vyžaduje úpravy. Cílem úprav je především vyrovnávat podmínky ke vzdělávání žáka, které mohou být ovlivněny mírnými problémy nebo závažnými obtížemi, které jsou způsobeny nepřipraveností žáka na školu, odlišnými životními podmínkami a odlišným kulturním prostředím, z něhož žák vstupuje do vzdělávání. Současně početnou skupinu vyžadující podporu představují žáci s nepříznivým aktuálním zdravotním stavem, který může ovlivňovat jejich vzdělávání, a žáci se zdravotním postižením.

Speciální vzdělávací potřeby u žáků se zjišťují prostřednictvím speciálně pedagogického a psychologického vyšetření. Tato vyšetření provádějí ŠPZ, v případě PO 1. stupně provádí diagnostiku škola. Vzdělávání žáků se SVP upravuje vyhláška č. 27/2016 Sb. Podle školského zákona má žák se SVP právo na poskytnutí PO. Těmi se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách, které odpovídají zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám. Podpůrná opatření jsou žákům poskytována bezplatně a spočívají v:

- *„poradenské pomoci školy a školského poradenského zařízení,*
- *úpravě organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod vzdělávání a školských služeb, včetně zabezpečení výuky předmětů speciálně pedagogické,*
- *úpravě podmínek přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání,*
- *použití kompenzačních pomůcek, speciálních učebnic a speciálních učebních pomůcek, využívání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, Braillova písma a podpůrných nebo náhradních komunikačních systémů,*
- *úpravě očekávaných výstupů vzdělávání v mezích stanovených rámcovými vzdělávacími programy,*
- *vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu,*
- *využití asistenta pedagoga,*
- *využití dalšího pedagogického pracovníka, tlumočnicka znakového jazyka, přepisovatele pro neslyšící nebo možnosti působení osob, které poskytují žákovi po dobu jeho pobytu ve škole nebo školském zařízení podporu,*

- *poskytování vzdělávání nebo školských služeb v prostorách stavebně nebo technicky upravených.*“ (Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání – školský zákon)

Podpůrná opatření se člení do pěti stupňů podle organizační, pedagogické a finanční náročnosti. Jak uvádí Valenta a kolektiv (2015), lze PO rozdělit do těchto oblastí: organizace výuky, modifikace výukových metod a forem práce, intervence, pomůcky, úprava obsahu vzdělávání, hodnocení, příprava na výuku, podpora sociální a zdravotní, práce s třídním kolektivem a úprava prostředí.

Podle školského zákona se opatření různých druhů nebo stupňů mohou kombinovat. Pokud školské poradenské zařízení shledá, že dosavadní poskytovaná PO nepostačují k naplňování vzdělávacích možností žáka a k uplatnění jeho práva na vzdělávání, použije se PO vyššího stupně.

Podpůrná opatření prvního stupně uplatňuje škola nebo školské zařízení i bez doporučení školského poradenského zařízení. Podpůrná opatření druhého stupně až pátého stupně lze uplatnit pouze s doporučením školského poradenského zařízení. Pro jednotlivá opatření druhého až pátého stupně je vyhláškou č. 27/2016 Sb. stanovena normovaná finanční náročnost, pokud jednotlivá opatření nejsou již hrazená na základě jiných právních předpisů.

Základní pravidla pro uplatňování PO a obecná pravidla normované finanční náročnosti stanovuje příloha č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb. Podpůrná opatření pak škola poskytuje bezodkladně po obdržení doporučení školského poradenského zařízení pro vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole a poté, co zákonný zástupce žáka udělil škole písemný informovaný souhlas s jejich poskytováním.

2.1 Podpůrná opatření prvního stupně

Poskytování podpůrných opatření prvního stupně tvoří základ této práce, proto jsou zde blíže představena. Tato podpůrná opatření uplatňuje škola i bez doporučení ŠPZ a slouží ke kompenzaci mírných obtíží ve vzdělávání žáka, k nimž patří pomalejší tempo práce, drobné obtíže ve čtení, psaní, matematických dovednostech, drobné obtíže v koncentraci pozornosti. Mírnými úpravami v režimu školní výuky a domácí přípravy by mělo být

dosaženo zlepšení. Opatření zahrnují rovněž podporu žáků z důvodu akcelerovaného vývoje školních dovedností. Úpravy ve vzdělávání žáka navrhuje pedagogický pracovník a spolupracuje při tom s pracovníkem školního poradenského pracoviště a zákonným zástupcem žáka. K zajištění podpůrných opatření tohoto stupně se může zpracovat PLPP, současně je třeba pravidelně konzultovat a vyhodnocovat zvolené postupy. Materiální podporu poskytuje škola dle svých podmínek.

Zvolené metody výuky by měly podporovat kvalitu poznávacích procesů žáka (myšlení, pozornost, paměť), rozvíjet a podporovat jeho preferované učební styly a respektovat míru jeho nadání a jeho specifika. Dále metody žáka aktivizují, motivují a rovněž upevňují jeho pracovní návyky. Výstupy vzdělávání se neupravují, obohacování dílčích výstupů nad rámec školního vzdělávacího programu a jeho formy se volí spíše pro nadané a mimořádně nadané žáky podle charakteru jejich nadání. Při hodnocení žáka se využívá různých forem v závislosti na charakteru žákova problému. Vždy je kladen důraz na podporu rozvoje jeho dovedností a vědomostí a hodnocení musí směřovat nejen k vyhodnocení úspěšnosti žákova učení, ale i k posílení jeho motivace pro vzdělávání. Pokud nepostačuje přímá podpora žáka ve výuce učitelem nebo jiným pedagogickým pracovníkem a žákovy obtíže vyžadují součinnost více pedagogických pracovníků, je vytvořen PLPP.

Plán pedagogické podpory je písemný dokument, který zpracovává pedagog v součinnosti s pracovníky školního poradenského pracoviště a ve spolupráci se zákonnými zástupci žáka. Slouží k poskytování organizované podpory žákova vzdělávání. Plán pedagogické podpory obsahuje:

- charakteristiku žáka a jeho obtíží – silné a slabé stránky, popis obtíží, pedagogickou diagnostiku, aktuální zdravotní stav a další okolnosti, které ovlivňují nastavení podpory,
- stanovení cílů rozvoje žáka,
- podpůrná opatření ve škole – konkrétní postupy v kategoriích podpůrných opatření, které škola uplatňuje, např. specifikace úprav metod práce se žákem, úpravy v organizaci výuky, vymezení úprav hodnocení žáka, poskytnuté pomůcky a požadavky na organizaci práce učitelů,

- podpůrná opatření v rámci domácí přípravy – popis úprav domácí přípravy, forma a frekvence komunikace s rodinou,
- podpůrná opatření jiného druhu – např. respektování zdravotního stavu, zátěžové situace v rodině či škole,
- vyhodnocení účinnosti plánu pedagogické podpory – konkrétní naplnění cílů plánu pedagogické podpory.

Plán pedagogické podpory se průběžně aktualizuje v souladu s vývojem speciálních vzdělávacích potřeb žáka a vyhodnocuje se po třech měsících. Pokud poskytovaná podpůrná opatření nevedou k naplnění stanovených cílů, doporučí škola zákonnému zástupci žáka využití poradenské pomoci školského poradenského zařízení.

V následujících podkapitolách jsou uvedena podpůrná opatření vyšších stupňů, které škola poskytuje na základě doporučení ŠPZ.

2.2 Podpůrná opatření druhého stupně

Použití těchto podpůrných opatření je podmíněno stanovením podpůrných opatření školským poradenským zařízením na základě diagnostiky SVP žáka. Tato podpůrná opatření jsou určena žákům, jejichž charakter vzdělávacích potřeb je ovlivněn zejména jejich aktuálním zdravotním stavem, opožděným vývojem, odlišným kulturním prostředím nebo jinými životními podmínkami žáka, problémy v počáteční schopnosti učit se a připravovat se na školní práci, nadáním, specifickými poruchami učení a chování, mírným oslabením sluchových nebo zrakových funkcí, mírnými řečovými vadami, oslabením dorozumívacích schopností, poruchami autistického spektra s mírnými obtížemi, nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka a dalšími specifiky, která vyžadují využívání individuálního přístupu ke vzdělávacím potřebám žáka, úpravy v organizaci a metodách výuky, v hodnocení žáka, ve stanovení postupu forem nápravy, a případného využití podpůrného opatření v podobě individuálního vzdělávacího plánu.

Žák má ve vzdělávání problémy, které lze charakterizovat jako mírné a lze je kompenzovat s využitím speciálních učebnic, speciálních učebních pomůcek nebo kompenzačních pomůcek, s podporou předmětu speciálně pedagogické péče a úpravami pedagogické

práce. Forma vzdělávání se volí na základě věku žáka a podle požadavků na organizaci jeho vzdělávání, vždy se však respektují jeho speciální vzdělávací potřeby.

Metody výuky žáka reflektují jeho možnosti a potřeby, rozvíjejí a podporují výchovu žáka, zohledňují učební styly a respektují míru nadání žáka a jeho specifika. Využívají se takové metody, které rozvíjejí myšlení, paměť, pozornost, vnímání, motoriku, stimulují vývoj, vedou k osvojení vědomostí, dovedností a postojů. Rovněž pomáhají překonávat žákovu nepřipravenost na školu a z toho plynoucí případné selhávání ve školních dovednostech. Úprava očekávaných výstupů vzdělávání se v druhém stupni nepředpokládá. V oblasti organizace výuky ve škole jsou podmínky definovány v individuálním vzdělávacím plánu. Pedagogická intervence slouží k podpoře vzdělávání žáka v předmětech, v nichž je třeba posílit jeho vzdělávání, nebo ke kompenzaci nedostatečné domácí přípravy na výuku a k rozvoji učebního stylu žáka. Je poskytována v rozsahu jedna hodina týdně pro maximálně šest žáků ve skupině.

Jedním z podpůrných opatření poskytovaných od druhého stupně je individuální vzdělávací plán (IVP). IVP je závazným písemným dokumentem pro zajištění speciálních vzdělávacích potřeb žáka. Zpracovává ho škola na základě doporučení školského poradenského zařízení a žádosti zákonného zástupce žáka. Plán vychází ze školního vzdělávacího programu, vyhovuje vzdělávacím potřebám žáka, v případě potřeby zahrnuje předměty speciálně pedagogické péče a pedagogickou intervenci včetně možnosti podpory ze školského poradenského zařízení. IVP obsahuje:

- zdůvodnění individuálního vzdělávacího plánu,
- priority vzdělávání a dalšího rozvoje žáka – cíle individuálního vzdělávacího plánu,
- předměty, jejichž výuka je realizována podle individuálního vzdělávacího plánu,
- podpůrná opatření – metody výuky, úpravy obsahu vzdělávání, úpravy očekávaných výstupů vzdělávání, organizace výuky, způsob zadávání a plnění úkolů, způsob ověřování vědomostí a dovedností, způsob hodnocení žáka, poskytnuté pomůcky a učební materiály, podpůrná opatření jiného druhu,

personální zajištění úprav průběhu vzdělávání (např. asistent pedagoga nebo další pedagogický pracovník), subjekty, které se podílejí na vzdělávání žáka, forma spolupráce se zákonnými zástupci a dohoda mezi žákem a vyučujícím,

- podrobný popis pro jednotlivé vyučovací předměty, v nichž jsou podpůrná opatření uplatňována,
- osoby zodpovědné za vzdělávání a odbornou péči o žáka – třídní učitel, vyučující jednotlivých předmětů, školní poradenský pracovník,
- závěry vyhodnocení vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu.

IVP se může doplňovat a upravovat v průběhu celého školního roku podle potřeb žáka. Jeho naplňování sleduje a nejméně jednou ročně vyhodnocuje ŠPZ ve spolupráci se školou.

2.3 Podpůrná opatření třetího stupně

Použití těchto podpůrných opatření je podmíněno stanovením podpůrných opatření školským poradenským zařízením na základě diagnostiky SVP žáka, případně vychází z vyhodnocení účinnosti nižších stupňů PO, která byla žákovi poskytována. Charakter SVP žáka vyžaduje již značné úpravy v metodách práce, v organizaci a průběhu vzdělávání, v úpravě školního vzdělávacího programu, v hodnocení žáka. Rozsah opatření zahrnuje úpravy ve strategiích práce s učivem, úpravy v podmínkách a postupech školní práce a domácí přípravy, včetně posilování motivace a postojů ke školní práci. V odůvodněných případech pak zahrnuje úpravy obsahů vzdělání a výstupů ze vzdělání.

Opatření jsou poskytována žákovi, jehož charakter vzdělávacích potřeb je nejčastěji ovlivněn závažnými specifickými poruchami učení, odlišným kulturním prostředím a jinými životními podmínkami žáka, poruchami chování, těžkou poruchou řeči, řečovými vadami těžšího stupně, poruchami autistického spektra, lehkým mentálním postižením, zrakovým a sluchovým postižením, tělesným postižením, neznalostí vyučovacího jazyka a dalšími obtížemi, které mají významný dopad na kvalitu a průběh vzdělávání žáka, případně je ovlivněn mimořádným intelektovým nadáním.

Charakter SVP žáka již vyžaduje i podporu práce pedagogického pracovníka asistentem pedagoga, využívání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, využívání

prostředků alternativní nebo augmentativní komunikace podle potřeb žáka, podporu speciálně pedagogického centra v případě podpory nácviku prostorové orientace a využívání alternativních forem komunikace. Při poskytování PO třetího stupně je velmi vhodná spolupráce s dalšími odborníky – lékaři, sociálními pracovníky, terapeuty – pokud to vyžaduje zájem žáka. Opatření jsou poskytována dle charakteru speciálně vzdělávacích potřeb žáka, a to v řádu od několika měsíců až do konce trvání školní docházky. Délka poskytování se může upravovat v závislosti na posouzení aktuálního stavu žáka a na jiných okolnostech uvedených v závěrech kontrolního vyšetření.

Poradenskou pomoc zajišťují zejména poradenští pracovníci školy, kteří spolupracují s dalšími pedagogy, pravidelně komunikují se školskými poradenskými zařízeními. V případě poskytování PO třetího stupně je žádoucí, aby ve škole pracoval školní psycholog nebo školní speciální pedagog, tedy aby ve škole existovalo úplné ŠPP.

Školské poradenské zařízení poskytuje škole metodickou podporu, a to zvláště v případech práce se žáky, u nichž je poskytování podpůrných opatření náročné. Forma vzdělávání se volí na základě věku žáka a požadavků na organizaci jeho vzdělávání a vždy respektuje speciální vzdělávací potřeby žáka. Metody výuky jsou cíleně zaměřené na podporu dovedností a kompetencí žáka, které umožňují překonání bariér v jeho vzdělávání a jeho zapojení do práce ve školní třídě, respektují specifika žáka a využívají kooperativní formy výuky, otevřené učení a individualizovaný přístup. Zahrnují intervence na podporu oslabených nebo nefunkčních dovedností a kompetencí žáka, rozvoj řečových a poznávacích funkcí, nácvik sebeobslužných dovedností a sociálních kompetencí. Rovněž podporují sociální začlenění a vytváření pozitivních postojů kooperativního učení i akceptaci těchto žáků spolužáky.

Úprava obsahu vzdělávání směřuje k posílení vzdělávání žáka v oblastech, v nichž nedosahuje uspokojivých výsledků. Obsah učiva lze v odůvodněných případech modifikovat, výstupy a výsledky vzdělávání se mohou upravovat pouze pro žáky s lehkým mentálním postižením podle rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. PO třetího stupně zahrnují využívání personální podpory ve škole, a to asistenta pedagoga, a využívání dalších pedagogických pracovníků, zejména školního psychologa nebo školního speciálního pedagoga.

2.4 Podpůrná opatření čtvrtého stupně

Použití PO je podmíněno stanovením podpůrných opatření školským poradenským zařízením na základě diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb žáka včetně vyjádření lékařů a dalších odborníků, případně vychází z vyhodnocení účinnosti nižších stupňů podpůrných opatření, která byla žákovi poskytována.

Charakter SVP žáka ve vzdělávání již vyžaduje významné úpravy v metodách a v organizaci vzdělávání, úpravy v obsahu vzdělávání, možnost úprav výstupů ze vzdělávání se zřetelem k rozvíjení schopností a dovedností žáka a ke kompenzaci důsledků zdravotního postižení. Vždy se přihlíží k aktuálnímu zdravotnímu stavu žáka. Žák, který se vzdělává v běžné třídě, má zpracovaný IVP. Opatření jsou poskytována žákům se závažnými poruchami chování, se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, s těžkým zrakovým nebo sluchovým postižením, se závažnými vadami řeči, s poruchami autistického spektra, se závažným tělesným postižením. Dále jsou poskytována mimořádně nadaným žákům, kteří vyžadují výraznou individualizaci vzdělávání nad rámec příslušného stupně vzdělávání, dosahují mimořádných výsledků a vyžadují úpravy i ve formálním vzdělávání.

Výběr PO vždy respektuje věková specifika žáků. Metody výuky respektují možnost úpravy obsahu vzdělávání a v odůvodněných případech i redukování obsahu a úpravy výstupů, jejichž rozsah je ovlivněn charakterem a mírou obtíží žáka. K zajištění zdárného průběhu výuky je třeba také uzpůsobené prostředí, v němž se maximalizují vzdělávací pokroky žáka i jeho sociální rozvoj.

2.5 Podpůrná opatření pátého stupně

Použití podpůrného opatření je podmíněno předchozím stanovením podpůrných opatření školským poradenským zařízením na základě diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb žáka. Charakter speciálních vzdělávacích potřeb žáka ve vzdělávání již vyžaduje nejvyšší míru přizpůsobení organizace, průběhu a obsahu vzdělávání, podporu rozvoje schopností a dovedností žáka a kompenzaci důsledků zdravotního postižení. Organizace vzdělávání žáka a volba metod výuky plně akceptuje zdravotní stav žáka a omezení, která z něho vyplývají.

Opatření jsou poskytována výhradně žákům s nejtěžšími stupni zdravotních postižení, zpravidla souběžným postižením více vadami, která vyžadují vysokou úroveň podpory. Volba podpůrných opatření plně respektuje možnosti a omezení žáka při výběru vzdělávacích obsahů a metod hodnocení výsledků vzdělávání žáka. Žáci jsou obvykle vzděláváni s podporou asistenta pedagoga, speciálního pedagoga a druhého pedagogického pracovníka, rovněž i s přítomností další osoby, která je pro podporu žáka důležitá. Výuka je zpravidla realizována speciálními pedagogy, případně s jejich intenzivní podporou. Metody výuky respektují limity žáků a jejich možnosti, směřují k dosažení nejvyšší možné míry rozvoje u vzdělávaných žáků se zřetelem podpory motivace ke vzdělávání. Výuka probíhá individuálně, nebo ve skupině. Obsah učiva je zpravidla modifikován a výrazně redukován vzhledem k možnostem žáků.

3 Pedagogická diagnostika učitele

Pro práci speciálního pedagoga je důležitá kvalitně zpracovaná pedagogická diagnostika, a proto jí bude věnována následující část práce včetně charakteristiky některých základních diagnostických postupů, které učitel při práci používá.

Každý pedagog by měl během výuky provádět diagnostiku žáka. Jejím účelem je hlubší poznání a získání nových informací. Správná diagnostika pak přináší důležitou zpětnou vazbu nejen učiteli, ale i žákovi a jeho zákonným zástupcům.

Podle Mertina a Krejčové (2016) mezi základní profesní dovednosti učitele patří i poznávání žáka čili diagnostika, neboť každý učitel potřebuje svého žáka co nejlépe poznat, a to ve všech směrech. Jenom tak mohou být výsledky společné práce co nejlepší.

„Chceme-li uzpůsobit podmínky výuky potřebám konkrétního žáka nebo školní třídy, nezbytným východiskem takové snahy je pedagogická diagnostika. Učitel disponuje poměrně širokým spektrem diagnostických postupů, jichž může využít. Nemusí pouze čekat na zprávy z vyšetření v poradenském zařízení, které má v kompetenci (speciálně) pedagogickou a psychologickou diagnostiku. Naopak při aplikaci především prvního stupně podpůrných opatření se primárně očekává, že učitel provede vlastní pedagogickou diagnostiku a na jejím základě zaujme vůči žákovi či žákům vhodné výukové postupy.“ (Valenta a kolektiv, 2015)

Pedagogická diagnostika je disciplínou, která se postupně vyčlenila z pedagogicko-psychologické diagnostiky a vytvořila samostatný potenciál pro potřeby pracovníků ve školství. V naší zemi má dlouholetou tradici, která sahá až do období J. A. Komenského. Už ten se v Informatoriu školy mateřské zamýšlel nad vhodností nástupu dítěte do školy. Počátkem 20. století se hodnocením úrovně žáků zabýval J. V. Klíma, C. Stejskal, nebo V. Příhoda, ti položili základy kvantitativních metod hodnocení. Avšak teprve s rozvojem pedagogického poradenství v 60. letech 20. století se dostává do popředí vědeckého zájmu a začíná se formovat jako samostatný vědní obor.

„Pedagogická diagnostika se vztahuje zejména ke shromažďování přesných a spolehlivých informací o vědomostech, znalostech, dovednostech jedince.“ (Mertin, Krejčová, 2016)

Zelinková (2001) uvádí, že pedagogická diagnostika je komplexní proces, jehož cílem je poznávání, posuzování a hodnocení vzdělávacího procesu a jeho aktérů. Jejím objektem je žák, skupina žáků, vzdělávací instituce, popřípadě vzdělávací systém jako celek. Diagnostika se zaměřuje jednak na složku obsahovou – jde o zjišťování dosažené úrovně vědomostí, dovedností a návyků, jednak na složku procesuální – jde o to, jakým způsobem vzdělávací proces probíhá a jak ovlivňuje žáka. Rovněž zjišťuje emocionálně-sociální úroveň žáka, úroveň psychických funkcí a doplňuje se anamnestickými údaji o dítěti a rodině. Součástí musí být i diagnostika práce učitele a použitých metodických postupů. Při diagnostice se zjišťuje, jaký je žák v určité etapě vzdělávacího procesu, a to, zda je úroveň jeho rozvoje v souladu s očekáváním. Na základě zjištění lze potom plánovat kroky, jež směřují k jeho dalšímu rozvoji a návrhu potřebných opatření.

Jak uvádí Mertin a Krejčová (2016), „základní funkce poznávání jedince v edukačním procesu jsou v zásadě dvě. Jednak vypovídá o výkonnosti jedince, o úrovni, které dosáhl, tedy o efektivitě žáka, učitele i školy (sumativní diagnostika), rovněž slouží k vhodnému dalšímu zaměření učení, a tedy k jeho zlepšování (formativní diagnostika).“

Podle Zelinkové (2001) rozlišujeme následující typy pedagogické diagnostiky:

- Normativní – slouží potřebám společnosti. Výsledek diagnostikování je srovnáván s výsledky reprezentativního vzorku celé populace ve stejné zkoušce. Zjišťuje, zda žák a jeho výkony jsou srovnatelné s většinou populace stejného věku. Slouží např. k posuzování možností dalšího studia, nebo v situacích, v nichž je nutné porovnávat výkon jednotlivých žáků s obecně platnými normami.
- Kriteriační – snaží se určit úroveň, v níž se žák nachází, jaké dovednosti ovládá. Jde o srovnávání s vnějšími měřítky a s objektivně vymezenými úkoly.
- Individualizovaná – neužívá žádné srovnávání. Monitoruje postup a dosaženou úroveň dítěte za určitý časový úsek. Směřuje k hodnocení dítěte pouze ve vztahu k němu samému, dítě není porovnáváno s vrstevníky.
- Diferenciální – slouží k rozlišení stávajících a přetrvávajících obtíží, které mohou mít stejné projevy, ale různé příčiny.

3.1 Základní diagnostické postupy

Pedagogická diagnostika přebírá řadu metod, které jsou známé z psychologie, a modifikuje je pro své potřeby. K nejpoužívanějším metodám diagnostiky patří anamnéza, pozorování, rozhovor, analýza výsledků činností a v dnešní době rozšířené průběžné sledování vývoje žáka – portfolio.

Anamnéza

„Anamnéza patří mezi základní diagnostické postupy, které využívají psychologové, lékaři, speciální pedagogové a další odborníci, kteří provádějí diagnostiku. Jejím prostřednictvím zjišťujeme informace z osobní historie diagnostikovaného jedince, které jsou pro naše účely relevantní a mohou napomoci vysvětlit současný stav i napovědět, jakým směrem by se měla dále ubírat diagnostika i následující intervence. Podle druhu informací, které se chceme dozvědět, jsou uváděny různé typy anamnestických údajů.“ (Svoboda, 2009)

Podle zaměření se rozlišuje anamnéza osobní, rodinná, školní a sociální. Z osobní anamnézy se zjišťuje vývoj dítěte v oblasti motoriky, řeči, zdravotního stavu, zájmů a vývoji obtíží. Rodinná anamnéza pak podává informace o způsobu výchovy v rodině, vztahů a vlivu členů rodiny na dítě. Získané informace mohou vést k odhalení příčin obtíží dítěte a lze pak ukázat cestu vhodného přístupu k dítěti. Školní anamnéza se týká průběhu školní docházky, výčtu navštěvovaných škol, počátečních zkušeností ve škole, vztahu k učitelům. Sociální anamnéza se zaměřuje na vývoj jedince z hlediska začlenění do vrstevnických skupin a sociálních institucí, zjišťuje zájmy a volnočasové aktivity dítěte. Kognitivní a exekutivní funkce se zjišťují již od předškolního věku. (Mertin, Krejčová, 2016)

Anamnestické údaje se získávají zpravidla formou rozhovoru, a to se zákonnými zástupci dítěte nebo s dítětem. Jinou formou je vyplnění dotazníku. Cílem získávání těchto údajů je zefektivnit práci se žákem. Anamnézou se zabýváme hlavně proto, abychom respektovali jeho dosavadní individuální vývoj. Velmi vhodná se jeví u žáků se SVP a žáků, kteří v průběhu školní docházky přestupují z jedné školy do druhé.

Rozhovor

Jak uvádí Mertin s Krejčovou (2016), rozhovor je základní diagnostická metoda, jež je téměř vždy dostupná. Rozhovor je založen na interpersonálním kontaktu, jeho úspěšnost tak závisí na navázání přátelského stavu a vytvoření otevřené atmosféry. V rozhovoru se používají různé druhy otázek, a to uzavřené, otevřené, nebo jejich kombinace. Podle struktury otázek může být rozhovor standardizovaný a nestandardizovaný. První typ má stanoven obsah, formulaci i pořadí otázek. Druhý typ umožňuje volnost odpovědí, je stanovený jen obsahový rámec. Vedení takového rozhovoru je nejtěžší a vyžaduje nejvíce zkušeností.

Při vedení rozhovoru s dítětem je třeba zajistit pocit bezpečí, sledovat jeho emoční projevy, přizpůsobit se tempu žáka, ponechat aktivitu na něm. Ze strany pedagoga je třeba být trpělivý a dodržovat pedagogický takt. Důležité je rovněž neklást více otázek najednou, není žádoucí používat návodné otázky. K vhodným technikám užívaným při rozhovoru se řadí akceptace, objasnění, parafrázování, interpretace, ujištění a mlčení.

„Údaje získané rozhovorem musíme chránit. Nejjednodušší je proto pokládat všechny údaje za neveřejné a nesdělovat je. Vzhledem k tomu, že i ostatní učitelé potřebují ke své práci dítěti porozumět a vědět podstatné informace, domlouváme přímo s žákem a jeho rodiči možnosti a limity zveřejnění.“ (Mertin, Krejčová, 2016)

Pozorování

Pozorování patří k nejdůležitějším metodám pedagogické diagnostiky. Je to cílevědomé, soustavné a plánovité vnímání jevů a procesů, které směřuje k odhalení podstatných souvislostí a vztahů sledované skutečnosti.

„Pozorování znamená záměrné a systematické sledování určitého jevu, projevů chování, interakce mezi lidmi apod.“ (Mertin, Krejčová, 2016)

Pozorování má přesně vymezený předmět, může být náhodné nebo systematické. Systematické pozorování je vedené určitou myšlenkou a zaměřuje se k určitému cíli. Organizace je přesná, probíhá podle stanoveného plánu, pozorované jevy a procesy jsou přesně registrovány. Závěr pozorování tvoří analýza výsledků pozorování. Cílem pozorování je vést k zpřesňování nebo tvorbě hypotéz. Pozorování lze rozdělit podle

vztahu k objektu pozorování na přímé a nepřímé Podle délky lze rozdělit pozorování na krátkodobé a dlouhodobé.

Pedagog ve své práci používá tuto metodu prakticky neustále v průběhu svého působení. Cíleně sleduje a také zaznamenává projevy žáků ve všech oblastech jejich školního působení. Nejen při vlastní výuce, ale při kontaktu s dospělými, spolužáky, případně při jiných činnostech mimo školní třídu či vlastní pedagogický proces. Pozorování je zaměřeno na projevy, které lze zaznamenat. Určité chování je vždy reakcí na určité vnitřní psychické projevy. Zkušenost a opakované pozorování dovolí diagnostikovi vyvodit správné závěry. Též pozorování vlastních reakcí na žáka se stává důležitým faktorem pro diagnostiku. Může jít o nevědomé posilování negativních projevů žáka a v takových případech mohou informace získané do jiných pedagogů, vedoucích zájmové činnosti i od rodičů být pro pedagogickou diagnostiku velmi přínosné.

Mertin a Krejčová (2016) uvádějí, že pozorování může být součástí ucelené diagnostické situace. Nastává to v případě, kdy se současně vede rozhovor a zadávají se vybrané testy nebo dotazníky.

Testové metody

Mertin s Krejčovou (2016) ve své publikaci zmiňují řadu testů, které zpravidla spadají do gesce psychologů, a proto se v běžné základní škole při pedagogické diagnostice nepoužívají. S jejich výsledky se však učitelé setkávají v doporučeních ŠPZ z vyšetření žáků. Některé z nich, jako např. projektivní metody, kresebné techniky a dotazníky, je možné přizpůsobit pro potřeby pedagogů.

Dynamická diagnostika

Běžně užívané testy inteligence neposkytují přesné informace o učebních možnostech žáka, neboť se zaměřují jen na dosažené výsledky. Jak uvádí Morávková Krejčová (2015), dynamická diagnostika představuje alternativu k tradičnímu testování poznávacích procesů. Formou aktivního učení pak posuzuje vnímání, učení, myšlení žáka a řešení problémů. Dynamickou diagnostiku může ve své práci využívat i učitel.

Podle Mertina a Krejčové (2016) tak může učitel obohatit svůj dosavadní způsob práce.

K základním bodům dynamického přístupu řadí tyto:

- schopnosti žáka nejsou neměnné – důležité je to, co se dítě dokáže naučit a co k tomu potřebuje,
- individualizovaný přístup a hodnocení,
- orientace na myšlenkové procesy,
- úlohy, které podporují rozvoj myšlení,
- obohacování myšlenkových a pracovních strategií žáků,
- důraz na zpětnou vazbu a práci s chybou.

Průběžné sledování vývoje žáka

Ke každému dítěti by se mělo v dnešní škole přistupovat individuálně. Právě k tomu, aby se mohl sledovat pokrok žáka v průběhu vzdělávání, lze využít portfolio. Jedná se o průběžné archivování výsledků žákovy činnosti a jeho prostřednictvím se mapuje i individuální vývoj.

„Primárním účelem je pozorovat (jinak řečeno analyzovat či diagnostikovat) vývoj žáka, takže sledujeme, jak se proměňují jeho dovednosti a znalosti v daném předmětu za určité časové období. Velmi významnou funkci plní portfolia při práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.“ (Mertin, Krejčová, 2016)

Všechny tyto metody jsou pedagogovi k dispozici a ten je používá na základě svého uvážení.

4 Depistáž a diagnostika školního speciálního pedagoga

Abychom porozuměli práci ŠSP, je důležité se seznámit s tím, jak probíhá jeho diagnostika. Diagnostika je velice důležitým bodem, jelikož ukazuje silné a slabší stránky dítěte, což je důležité pro další práci. Školní speciální pedagog ve své diagnostice hlavně posuzuje schopnosti a dovednosti, jelikož se významnou měrou podílejí na školní úspěšnosti jedince. Tím umožňují do dalšího vývoje vzdělávání dítěte získávat nové dovednosti a vědomosti a aplikovat je v praxi. Impulz k zahájení činnosti speciálního pedagoga a jeho diagnostiky přichází většinou ze strany pedagoga nebo rodiny žáka.

Na podkladě diagnostických zjištění ŠSP navrhuje plány osobního rozvoje a také PLLP. Navrhuje opatření, jež pomáhají dítěti minimalizovat školní selhávání. Pro zpracování IVP musí žák podstoupit diagnostiku speciálních vzdělávacích potřeb realizovanou ŠPZ. ŠSP může pomoci s jeho vytvořením.

Z diagnostiky vychází individuální i skupinová reedukační a speciálně pedagogická péče. Při vyhodnocování dosažených výsledků ŠSP pozuje i data starší, tím hodnotí posuny za určitá časová období.

4.1 Diagnostické metody využívané školním speciálním pedagogem

ŠSP ve své práci využívá standardizované testy, ale i další metody a postupy vycházející z jeho praxe. Každý ŠSP má své techniky a postupy, jež zapojuje do péče o žáky. Důležitou součástí diagnostiky jsou doplňující informace od zákonných zástupců či učitelů. Potřebnými jsou údaje z oblasti osobní, rodinné a zdravotní anamnézy.

Pozorování dítěte ve třídě je velice přínosný zdroj informací pro ŠSP. Všímá si zejména interakce učitel – žák, sleduje úroveň výkonů oproti spolužákům ve třídě, spolupráci se spolužáky. Důležité je brát v úvahu i pedagogův vliv, jeho formy výuky, učební styly.

Diagnostický proces též ovlivňuje motivace dítěte ke spolupráci, ochota spolupracovat, zda rozumí zadávaným úkolům.

Diagnostické a depistážní nástroje

V této podkapitole budou uvedeny některé nástroje, jež ŠSP využívá při diagnostice. Z aktuální praxe vyplývá, že standardizované testy a diagnostické metody uplatňuje většina

ŠSP na začátku spolupráce s dítětem. Nebývá zvykem, že by využívaly standardizované testy v průběhu či ukončení intervence k posouzení účinnosti intervenčních metod.

Mezi nejčastěji využívané speciálně pedagogické nástroje v mladším a starším školním věku patří: vyšetření laterality (Matějček, Žlab: Zkouška laterality), posouzení hrubé a jemné motoriky (Míka: Orientační test dynamické praxe), posouzení grafomotoriky (Šturma, Vágnerová: Kresba postavy), posouzení spontánní kresby a písemného projevu, řeči – obzvláště výslovnosti, slovní zásoby, gramatické roviny jazyka a vyšetření jazykového citu (Žlab: Zkouška jazykového citu), zrakové vnímání, prostorové vnímání, paměť a pozornost (Edfelt: Reverzní test, Novák: Diagnostika specifických poruch učení), vyšetření sluchového vnímání (Wepman, Matějček: Zkouška sluchového rozlišování), hodnotí se úroveň koncentrace pozornosti a distribuce pozornosti (Jirásek: Číselný čtverec, Zillner: Test pozornosti d2), diagnostika školních schopností a dovedností (Matějček: Zkouška čtení, Švancarová, Kucharská: Test rizika poruch čtení a psaní), didaktické testy pro příslušné ročníky, vyšetření matematických schopností (Novák: Vyšetření matematických schopností u dětí). Standardizované testy a dotazníky by mělo ŠPP užívat po domluvě se školským poradenským zařízením v dané lokalitě. Jde o to, aby dítě nebylo vyšetřováno shodnými metodami v krátkém časovém limitu a výsledky nebyly zatíženy zácvikem, a tím pádem zkreslovány.

Jak již bylo uvedeno, většinou má školní speciální pedagog sestaveny vlastní materiály, např.: dotazníky, záznamové archy, k diagnostice využívá osvědčené pracovní listy, vybrané úkoly, u nichž má zkušenost, že mu přinášejí informace o úrovni rozvoje sledované oblasti. Mimo jiné využívá i další materiály – intervenční, které udávají vstupní diagnostické ukazatele.

Jelikož dochází k rychlým změnám ve vývoji, důležitou součástí speciálně pedagogického procesu, je dynamická diagnostika. Dynamické vyšetření si klade hlavně otázku, jaký je potenciál žáka. Všímáme si hlavně procesu individuální změny a schopností jedince. Diagnostikuje zónu nejbližšího vývoje – koncept L. S. Vygotského. Důležité je poskytování adekvátních podnětů, vedení žáka, poskytování dopomoci. Požadován je aktivní přístup žáka.

Nejdůležitější charakteristiky dynamického vyšetření:

- „Poznávání pokládá za proces, který se vyvíjí a mění a lze podněcovat jeho rozvoj. Proto nás zajímá, co se může diagnostikovaný naučit, jak se proměňuje jeho přístup k řešení úkolů.
- Z toho dále vyplývá, že v průběhu celého vyšetření klademe zvýšený důraz na proměny a vývoj celé diagnostické situace. Mnohem méně nás zajímá výsledek či odpověď na otázku.
- Spíše chceme vědět, jak diagnostikovaný dospěl k řešení, proč se domnívá, že příslušná odpověď je správná, ale také proč si myslí, že jiná odpověď je nevhodná, jaký postup při řešení úkolu využil.
- Dynamické vyšetření neměří úroveň rozumových schopností, ale zajímá se o proces myšlení, zvažuje dílčí myšlenkové operace a intenzitu i adekvátnost jejich užití diagnostikovaným jedincem.
- V neposlední řadě se vždy přizpůsobuje individuálním potřebám diagnostikovaného, což pochopitelně mnohdy vede k výraznému prodloužení diagnostické práce, neboť každý klient je jiný a diagnostik potřebuje vidět, jak se učí, nikoli pouze jak odpovídá. Na druhou stranu právě společná interakce, podpora diagnostikovaného a zamezení situacím nezdaru a selhání, které nezdávka nastávají při tradičním standardizovaném vyšetření, zvyšují motivaci k práci, vytrvalost a ochotu ve vyšetření pokračovat navzdory jeho rozsahu i náročnosti.“
(Felcmanová a kol., 2015)

Depistážní a diagnostické činnosti patří ke standardním činnostem školního speciálního pedagoga, neboť k zahájení intervence a reedukace žáka je důležité poznat jeho vzdělávací potřeby a možnosti.

Cílem depistáže je vyhledat žáka, jenž je ohrožen školním neúspěchem či vykazuje nadprůměrný intelekt nebo talent. Žákovi se školním neúspěchem by měl ŠSP pomoci ke zlepšení jeho školních výsledků. Nadanému žákovi zase pomoci využít jeho potenciál. První depistáže dětí probíhají zpravidla již při zápisu do prvního ročníku základního vzdělávání.

ŠSP s učiteli konzultuje vhodné metody a postupy, způsoby hodnocení, používání vhodných pomůcek. Při konzultacích se zákonnými zástupci navrhuje, jak s žákem mají pracovat doma, případně na která odborná pracoviště se obrátit – lékaři, psychologové. V případě neúčinnosti navrhovaných opatření doporučuje návštěvu ŠPZ.

Dle Kucharské, Mrázkové a kol. (2014) speciální pedagog při diagnostice:

- posuzuje řeč, a to výslovnost, slovní zásobu, porozumění řeči, artikulační obratnost, sykavkovou asimilaci, gramatickou rovinu jazyka a vyšetření jazykového citu,
- vyšetřuje lateralitu,
- posuzuje úroveň motorických schopností (hrubá a jemná motorika),
- posuzuje grafomotoriku,
- hodnotí vývojovou úroveň senzomotorických dovedností, zrakového vnímání, prostorového vnímání, paměti a pozornosti,
- vyšetřuje sluchové vnímání,
- hodnotí úroveň koncentrace pozornosti,
- diagnostikuje školní schopnosti a dovednosti, posuzuje písemný projev, vyšetřuje matematické schopnosti.

Diagnostické zjištění je pro školního speciálního pedagoga výchozím bodem, jenž ukazuje cestu, kterou je třeba se s žákem ubírat. Při své práci uplatňuje základní principy dynamické diagnostiky.

Podle Morávkové Krejčové (2015) se dynamická diagnostika ŠSP primárně zaměřuje na zmapování poznávacích procesů dítěte či dospívajícího, resp. jedince jakéhokoliv věku, jenž čelí deficitům v procesu učení, osvojování nových poznatků a řešení problémů. Dynamické vyšetření zjišťuje potenciál žáka, co vše může zvládnout, co se dokáže naučit, dostane-li se do optimální interakce se svými učiteli a vychovateli. V centru pozornosti stojí proces a změna individuálních schopností a dovedností jedince, k nimž ho můžeme dovést. (Felcmanová a kol., 2015)

V diagnostickém procesu ŠSP spolupracuje s učitelem, jenž mu podává první informace o žákových potížích. Kucharská s Mrázkovou (2014) uvádějí, že pedagog:

- popisuje a hodnotí výkon žáka ve srovnání s normou i se třídou,

- porovnává jeho výkony v jednotlivých předmětech,
- poukazuje na výsledky jeho práce,
- hodnotí žákův postup při plnění různých úkolů,
- sděluje svůj názor na možné příčiny neúspěchu,
- posuzuje motivovanost žáka k učení,
- popisuje pozici žáka ve třídním kolektivu,
- poukazuje na žakovy úspěchy,
- vyhodnocuje efektivitu realizovaných opatření.

Celý diagnostický proces zpravidla začíná rozhovorem se zákonnými zástupci, před započítím je třeba zmapovat osobní i rodinnou anamnézu žáka. Při rozhovoru ŠSP získává informace, které mohou ovlivňovat výkony a chování dítěte. Z osobní anamnézy lze získat data o potížích dítěte, které mohou primárně negativně ovlivňovat školní úspěšnost dítěte. Po ukončení diagnostiky jsou zákonní zástupci s výsledky vyšetření seznámeni. Navrhovaná opatření jsou s nimi konzultována. Speciální pedagog jim rovněž doporučuje konkrétní reedukační postupy a společně s dítětem je zacvičuje v reedukaci.

5 Školní poradenské pracoviště v konkrétní základní škole

Tato část práce se zaměřuje na činnosti školního speciálního pedagoga při poskytování podpůrných opatřeních I. stupně a jejich význam pro zlepšení vývoje, dovedností a návyků žáků konkrétní školy, kteří jsou v jeho péči. Součástí práce je popis funkčního úplného školního poradenského pracoviště.

Následující kapitola představuje konkrétní ŠPP v základní škole, s níž autorka spolupracovala.

Podle současné legislativy poskytuje škola podpůrná opatření 1. stupně. Je proto důležité, aby ve škole pracoval školní speciální pedagog. Ten při vhodně zvolené speciálně pedagogické diagnostice ve spolupráci s vyučujícím může záhy identifikovat hlavní problém konkrétního dítěte při řešení školní neúspěšnosti, nebo se preventivně podílet na vyhledávání žáků ohrožených školním neúspěchem či poruchami chování.

Ačkoli fundovanost a povědomí učitelů o individuálních potřebách dítěte je na poměrně vysoké úrovni, přesto se stává, že v důsledku nepřesné identifikace problému může dojít k prodloužení doby nápravné péče, a tím k dalšímu selhávání dítěte, které je pouze oslabeno ve vývoji. Tuto problematiku je potřeba vnímat komplexně. Neúspěšné děti mají tendence somatizovat či vykazovat symptomy poruch chování, a tím negativně ovlivňovat klima celé třídy i vlastní sebepojetí.

Základní škola se nachází v Karlovarském kraji. Je školou úplnou, kterou navštěvuje v tomto školním roce 448 žáků. Škola se dlouhodobě specializuje rovněž na vzdělávání žáků se SVP. V běžných třídách se vzdělává 126 žáků se SVP a 11 žáků se vzdělává ve třídě zřízené podle §16 odst. 9 školského zákona. Podporu při vzdělávání těmito žákům poskytuje patnáct asistentů pedagoga. Třináct žáků má upravený obsah vzdělávání a výstupy. Z těchto třinácti žáků se dva vzdělávají v běžných třídách. Podle převažujícího stupně podpůrných opatření je 28 žákům poskytován 1. stupeň PO, 67 žákům 2. stupeň PO, 29 žákům 3. stupeň PO a dvěma žákům 4. stupeň.

5.1 Program školních poradenských služeb

Školní poradenské pracoviště ve složení výchovný poradce pro první stupeň, výchovný poradce pro druhý stupeň, školní metodik prevence, školní psycholog a školní speciální pedagog úspěšně pracuje ve škole od února 2012.

Ředitelka školy má zpracovaný program školních poradenských služeb, v němž je popsáno, jaké služby školní poradenské pracoviště poskytuje, jeho hlavní cíle a náplň činností jednotlivých členů ŠPP. Školní poradenské pracoviště rozvíjí spolupráci žák – odborník – pedagog – zákonný zástupce.

K hlavním cílům patří:

- zkvalitnit péči o žáky a děti se SVP,
- prohlubovat spolupráci se všemi subjekty školy a vytvořit širokou základnu primární prevence školní neúspěšnosti a rizikového chování,
- sledovat účinnost preventivních programů realizovaných ve škole a vytvořit metodické zázemí pro jejich vytváření a realizaci,
- pokračovat v koncepci kariérového poradenství,
- budovat příznivé sociální klima pro integraci žáků z jiného kulturního prostředí a k přijímání sociálních odlišností ve škole,
- posílit průběžnou a dlouhodobou péči o žáky ohrožené školním neúspěchem a vytvořit předpoklady pro jeho snižování,
- prohloubit včasnou intervenci při aktuálních problémech u jednotlivých žáků a třídních kolektivů,
- průběžně pracovat s třídními kolektivy,
- poskytovat metodickou podporu učitelům při aplikaci psychologických a speciálně pedagogických aspektů ve vzdělávání do školního vzdělávacího programu,
- prohloubit a zlepšit spolupráci a komunikaci mezi školou a zákonnými zástupci,
- koordinovat poradenské služby poskytované školou se službami školských poradenských zařízení a dalších odborníků (logoped, psychiatr, klinický psycholog).

V případě řešení výukových a výchovných obtíží škola pracuje v rámci tzv. třístupňového modelu péče. Jeho cílem je předcházet selhávání žáka. Těžiště péče se přesouvá z oblasti specializované diagnostiky a intervence v pedagogicko-psychologické poradně (PPP) směrem k pedagogické a speciálně pedagogické diagnostice a podpoře.

První stupeň spočívá v individualizované pomoci učitele v rámci běžných vyučovacích hodin. Koordinátorem je třídní učitel, není nezbytné vyžadovat souhlas rodičů, jde o pedagogický postup, který je plně v kompetenci školy, nastavuje se plán podpory. Jedná se o děti, které selhávají ve výuce z důvodů ne příliš závažných (percepční nezralosti, pomalejší tempo, úzkostnost, sociální obtíže, nepozornost). Učitel nebo třídní učitel eviduje počáteční obtíže žáků, provádí pedagogickou diagnostiku pro zjištění žákových vzdělávacích specifíků, realizuje dopomoc v hodinách a případně i občasnou pomoc mimo vyučování, vytváří podnětové materiály „na míru“ individuálních vzdělávacích potřeb žáka, spolupracuje s rodiči pro překonávání obtíží. V rámci 1. stupně jde o kompenzaci mírných obtíží formou drobných úprav v režimu výuky, domácí přípravy, ve struktuře vyučovacích hodin. Na úpravách se podílejí především pedagogové, školní psycholog, školní speciální pedagog. Monitorování pokroků dítěte probíhá obvykle po dobu 3 měsíců.

Druhý stupeň představuje PLPP. Pokud u žáka nedošlo k úpravě obtíží, je problematika konzultována s pracovníkem školního poradenského pracoviště – školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem. Je vytvořen strukturovaný plán pedagogické podpory, který cílí na jednotlivé předměty a přístupy k žákovi, definuje silné a slabé stránky žáka. Plán pedagogické podpory se vyhodnocuje po třech měsících. Problémy žáka jsou již většího rozsahu, nelze je kompenzovat pouze podpůrnými opatřeními z 1. stupně. Obtíže vyžadují dílčí úpravy v organizaci a metodách výuky, stanovení postupu a forem nápravy. V této etapě je možné pracovat s žákem v rámci vyučování i mimo něj, s případným využitím skupinových forem péče o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Individualizovanou podporu, tedy opakovanou individuální práci s žákem, může po dohodě s rodiči vykonávat také školní speciální pedagog nebo školní psycholog. Pokud ani tento přístup nepomáhá vyřešit vzdělávací obtíže žáka, je po analýze realizovaných přístupů rodičům doporučeno komplexní pedagogicko-psychologické vyšetření ve školském poradenském zařízení (pedagogicko-psychologická poradna).

Koordinátorem je třídní učitel, školní psycholog, školní speciální pedagog, výchovný poradce.

Třetí stupeň představuje individuální vzdělávací plán. Přetrvávají-li obtíže žáka, je zapotřebí specializované intervence ve školském poradenském zařízení k potvrzení či vyvrácení diagnóz. Teprve ve třetím stupni se předpokládá využití specializované diagnostiky a intervence na odborném pracovišti či v koordinaci s ním. V rámci tohoto stupně škola v případě doporučení školského poradenského zařízení a na základě žádosti zákonného zástupce žáka bude vytvářet individuální vzdělávací plán, v němž jsou definovány vzdělávací cíle. Škola spolupracuje se ŠPZ na pravidelném vyhodnocování individuálního vzdělávacího plánu, konzultuje kontrolní vyšetření dle závěrů doporučených postupů ze školského poradenského zařízení. Koordinátorem je výchovný poradce a třídní učitel.

Součástí programu služeb je i personální zajištění poradenského pracoviště včetně kontaktů a konzultačních hodin pracovníků ŠPP.

6 Činnosti školního speciálního pedagoga

Depistážní činnosti

V této oblasti se ŠSP zaměřuje na vyhledávání žáků ohrožených školním neúspěchem z důvodu SVP. Reálně je tato činnost realizována v září a říjnu každého školního roku. ŠSP po dohodě s vedením školy a konkrétními vyučujícími stanoví vyučovací hodiny a předměty, v nichž dojde k pozorování žáků ve vzdělávacím procesu. Při pozorování se v praxi osvědčilo sedět k dětem čelem a být součástí vyučovací hodiny, nikoli anonymním pozorovatelem. Po skončení depistáže následuje konzultace s vyučujícím, ten toto pozorování doplní o pedagogickou diagnostiku. V případě starších žáků (od čtvrtého ročníku) ŠSP použije screeningový dotazník školní úspěšnosti dítěte. Tento dotazník není standardizovaný, je vytvořen pro aktuální potřeby konkrétní školy s ohledem na věkové zvláštnosti dětí.

Diagnostické činnosti

Diagnostická činnost vychází z depistážní činnosti. ŠSP vytipuje žáky, u nichž se jeví jako vhodné realizovat diagnostiku. Se souhlasem zákonného zástupce, jemuž jsou vysvětleny všechny diagnostikované oblasti, důvod použití konkrétního testu, je provedena diagnostika. ŠSP má k diagnostice potřebné oprávnění a využívá např. tyto testy: Diagnostika schopností a dovedností v oblasti čtení a psaní (varianta pro pedagogy škol a ŠPP 1. – 4. ročník, Bednářová J.), Diagnostika matematických schopností a dovedností (varianta pro pedagogy škol a ŠPP 1. – 4. ročník, Bednářová J.), Diagnostika dítěte předškolního věku (Bednářová J.), Diagnostika školní připravenosti (varianta pro pedagogy škol a ŠPP, Bednářová J., Šmardová V.), Diagnostika struktury matematických schopností (DISMAS – Traspe P., Skalková I.) a další.

Po realizaci diagnostiky je kontaktován zákonný zástupce a jsou mu sděleny výsledky z vyšetření. Obdrží zprávu ze speciálně pedagogického vyšetření. Se souhlasem ZZ je doporučení pro školu předáno vyučujícímu. Vzhledem k tomu, že legislativa neukládá vytvoření PLPP, zpracovává se tento plán pouze v opodstatněných případech.

6.1 Metodická pomoc pedagogickým pracovníkům

Učitelé

ŠSP připravuje pro pedagogy konzultace zaměřené na přípravu a vytvoření IVP, PLPP, diferenciaci učiva, způsob hodnocení, využití metod a forem práce, organizaci výuky, pomůcky. Učitel dle svých potřeb konzultuje míru podpory pro konkrétního žáka. Se ŠSP stanovují cíle IVP a PLPP, metody výuky, organizaci výuky, způsob hodnocení žáka, poskytování konkrétních pomůcek a organizaci práce učitele v konkrétních hodinách. Často se nejedná o konzultaci jednorázovou, ale proces pravidelných setkávání. Průběžně se vyhodnocuje funkčnost jednotlivých opatření ve prospěch dítěte. Se všemi informacemi je seznamován zákonný zástupce v době pravidelných konzultačních hodin.

Asistent pedagoga

Další z činností ŠSP je metodická podpora a vedení asistentů pedagoga (AP). V této škole v současné době pracuje 13 asistentů pedagoga v běžných třídách a dva ve třídě zřízené podle § 16, odst. 9 školského zákona. Musí se potýkat s rozmanitostí diagnóz žáků, různými přístupy a metodami učení pedagogů. Vzhledem k počtu asistentů a velkému množství žáků, s nimiž pracují, vznikla metodická skupina asistentů, kteří mají pravidelné pracovní schůzky jedenkrát měsíčně. Pod metodickým vedením ŠSP si zvyšují odborné kompetence, sdílejí pokroky i rezervy své i žáků se SVP.

Předložené zakázky jsou vedeny balintovskou metodou, která zúčastněným nejvíce vyhovuje. Asistenti také pravidelně využívají individuálních konzultací, kde se soustředí na kódování konkrétních situací a přístupů. U dětí, u nichž probíhá reedukační péče u ŠSP, doprovází asistent žáky na hodiny a dle metodického vedení z lekce pokračuje v rámci individuální dopomoci průběžně během vyučování.

Individuální práce se žákem

Žáci, u nichž bylo realizováno speciálně pedagogické vyšetření, docházejí v doprovodu rodičů jedenkrát týdně na nápravnou péči. Tato forma práce, jak uvádějí učitelé i ŠSP, je nejefektivnější. V tomto systému rodina a dítě pracují po dobu tří měsíců. Reedukace je zaměřena na rozvoj oslabených perceptí a deficitů zjištěných diagnostikou. Je připravena pro konkrétní dítě a souvisí s konkrétními výsledky. ŠSP zacvičuje rodiče přirozeně

v hodině. Společně se podílejí na rozvoji dítěte a během týdne plní úkoly vyplývající z reedukace. Po tuto dobu většinou dítěti tyto úkoly nahrazují běžné domácí úkoly. Děti, jejichž rodiče se nemohou účastnit individuálních náprav, pracují na odstranění nebo zmírnění obtíží pouze se ŠSP.

6.2 Reedukační činnosti

V oblasti reedukačních činností pracují v této škole různé skupiny. Na základě pedagogické nebo speciálně pedagogické diagnostiky docházejí preventivně na reedukace žáci, kteří jsou ohroženi školním neúspěchem z důvodu možného rozvoje specifických poruch učení. Další skupinou jsou žáci s hraničními intelektovými předpoklady či méně podnětným rodinným prostředím. Frekvence náprav je jedenkrát týdně v rámci vyučování v počtu maximálně šest žáků. Při práci jsou využívány pracovní listy zaměřené na konkrétní oslabené oblasti žáků. U všech skupin spolupracuje asistent pedagoga, a pokud je třeba, i tato mini skupina může pracovat diferencovaně v tandemu AP/ŠSP.

Další pracovní skupiny

Jednou až dvakrát týdně docházejí na stimulaci vývoje v doprovodu učitele žáci přípravné třídy. Náplň těchto hodin tvoří např. rozvoj dílčích funkcí, grafomotoriky a řeči. Významné množství žáků přípravné třídy se potýká s velmi rozsáhlou dyslálií, má nižší úroveň vyjadřovacích schopností, používá v řeči agramatismy, neumí básničky, písničky. Hravou formou i s pomocí manipulačních didaktických pomůcek jsou u dětí rozvíjeny tyto oslabené oblasti.

Jedenkrát týdně probíhají dvě skupiny nadaných žáků. Činnosti jsou zaměřeny na rozvoj logického a abstraktního uvažování, schopnosti vyjadřování a zobecňování, rozvoj slovní zásoby, paměti a motoriky.

Každým rokem na podzim ŠSP v součinnosti s psychologem ze ŠPZ realizují testy profesní orientace. U žáků 9. ročníku jsou nasnímány testy intelektových předpokladů, Mezerův Obrázkový test profesní orientace a dokončení příběhu z budoucnosti. Všechny tyto údaje jsou porovnány s výsledky, představami a možnostmi žáka a také jeho zákonných zástupců o dalším profesním uplatnění. Nebývá neobvyklé, že v rámci těchto testů je identifikován žák s nadáním či specifickou vývojovou poruchou učení. Tito žáci

jsou urgentně vyšetřováni v ŠPZ, aby byli vybaveni doporučením pro vzdělávání při přestupu na střední školu.

6.3 Hry a manipulační didaktické pomůcky

Didaktické manipulační pomůcky, pracovní sešity, pracovní listy a další využívané materiály, které jsou využívány v rámci intervenční nebo reedukační péče, zácvičku žáků, pedagogických pracovníků nebo zákonných zástupců jsou vždy voleny dle individuálních potřeb samotných žáků. Osvědčilo se kombinovat vždy několik možností. Zejména u reedukační péče je cílem dítě práci neodradit, snažit se ho motivovat a posouvat v jeho dovednostech či znalostech. Vždy je potřeba vycházet ze speciálně pedagogického vyšetření, pedagogické diagnostiky, anamnézy nebo depistáže. V rámci podpůrných opatření 1. stupně jsou využívány jednak běžné pomůcky typu: pracovní sešity a listy pro rozvoj grafomotoriky, sluchového a zrakového vnímání, početních dovedností, pravolevé orientace, dyslektické a dysortografické tabulky a přehledy, čtecí okénka, bzučák, a podobně z dílny J. Bednářové, O. Zelinkové, D. Krejbichové, J. Nováka a dalších, tak i běžné hry, stavebnice, puzzle, vzdělávací hry atd. Některé hry jsou dále uvedeny i s popisem, jak je ve ŠPP nebo doma používat.

V kostce!

Je hra k procvičení paměti a pozornosti. Lze ji hrát podle návodu nebo si vytvořit vlastní manuál pro používání. V rámci péče 1. stupně PO je v ŠPP využívána i jinak. Děti si vylosují (nebo je jim rozdána) kartičku, na níž se dívají v určitém časovém limitu. Následně ji otočí a na papír napíší odpovědi na všechny otázky ze zadní strany. Krátce a jednoduše. V rámci sebekontroly si samy vyhodnotí, kolik otázek splnily správně – neuvádějí počet chyb, ale počet správných odpovědí. To je pro ně velmi důležité. Hrají několik kol, zapisují si, jak se zlepšují. V rámci zapisování trénují komentované psaní, vybavnost grafémů. Starší děti se učí i systém odpovědí – nejdříve to, co bezpečně vědí, poté se přesouvají k těm odpovědím, u nichž si nejsou jisti. Mají též možnost jednou nahlédnout opět k předloze a ubezpečit se, jestli se ubírají správným směrem. Učí se tím pracovat s chybou.

Ty krávo!

Je karetní hra, která rozvíjí paměť, pozornost, pravolevou orientaci, slovní zásobu. Děti musí posbírat co nejvíce karet ze dvora, zapamatovat si, kde se která karta a obrázek nachází v konkrétním čase. Předměty se na sedmi místech neustále mění. Čím jsou žáci starší, tím přesněji musí předměty pojmenovávat, trénují práci pod časovým tlakem. Učí se slova nadřazená, podřazená, trénují členění předmětů podle daného klíče, volí různé strategie úspěšnosti. Hra je využívána na začátku hodiny pro tzv. rozcvičku. Na konci hodiny každý žák dostane za úkol k jednomu slovu nadřazenému napsat všechna podřazená, která na začátku hodiny viděl. Opět se učí pracovat s chybou a nenásilně se posouvá.

U obou her je dalším vytěžením pro dítě taková informace, jež mu říká, že když bude cokoli trénovat, bude se zlepšovat. U nadaných dětí je možné ještě volit variantu překladu do cizího jazyka. Vzhledem k tomu, že na obrázcích jsou nástroje a přístroje, má hra přesah do fyziky, chemie, matematiky, výchovy ke zdraví a občanství, environmentální výchovy apod. Vždy záleží na skladbě skupiny a invenci ŠSP.

Hafera

Jsou to manipulační didaktické pomůcky pro širší použití. Jednotlivé soubory se hodí pro využití ve všech předmětech. Jsou chronologicky řazené – od počátku první třídy až k druhému stupni. ŠSP využívá zejména soubory s magnetickými obrázky pro rozvoj manipulace, prostorové orientace, třídění podle druhů, rozvoj vyjadřovacích dovedností – pohádky s obrázky, pexesem, puzzlemi, hlavními postavami. Stíny a obrázky, kde děti párují, co k sobě patří. Opět se zabývají nadřazenými a podřazenými pojmy.

Pro rozvoj matematiky jsou využívána „Kouzelná čísla“, kde si žák pomocí barevných karet a jejich umísťování do správné výseče upevňuje nebo rozvíjí základní matematické dovednosti včetně třídění a práce s chybou. I v malé reedukační skupině lze pracovat formou diferencovaného učení, protože každý má možnost se rozvíjet v rámci svých aktuálních schopností. Samozřejmostí je akceptace na práci s chybou, sebehodnocení a zlepšování se.

Velmi často je využíván soubor vhodný pro nácvik fonologických manipulací. V souboru najdeme čtyři barevné magnetické plastové obrázkové části – homonyma, synonyma, antonyma, rýmy. Jsou členěny barevně a můžeme zde vyvodit první a poslední hlásku ve slově, slova dle počtu slabik, a tak vytvořit grafický záznam pro rozvoj vyjadřovacích schopností společně nebo individuálně tvořit příběh. Vždy je lze použít pro různé typy podle věku, typu oslabení nebo poruchy, kterou dítě má.

Imaglee

Jsou „kouzelné karty“, které slouží primárně pro práci s dětmi s nadáním nebo mimořádně nadanými. Jejich využití je pestré a může se promítat do všech věkových kategorií, vyučovacích předmětů, rozvoje logiky, paměti, hledání asociací, ponoření se do větší hloubky zkoumaného jevu atd.

Ze zkušenosti ŠSP však vyplynulo, že jsou vhodné pro použití v nápravné péči i pro žáky se specifickými poruchami učení, žáky s lehkým mentálním postižením a pro práci s třídními kolektivy. Karty jsou velmi univerzálně použitelné. Dá se s nimi pracovat skupinově i individuálně.

Mezi další hry a pomůcky, které jsou využívány v různých modifikacích pro pestrou skupinu žáků i pedagogických pracovníků školy, lze uvést například: Navlékej, nečekej, Logopedárium, Hravá logopedie, Pyramida, Ubongo, Barevný kód, Brouci v akci, balanční podložky a kameny, relaxační pytle, míče, fazole, kartičky a soubory pro alternativní augmentivní komunikaci, miskové počítadlo, barevné hranolky, trojhranný program pro rozvoj grafomotoriky, LogicoPiccollo, Dixit, Pexetrio, Nešťourej se v nose, masážní míčky, Kartičky, které pomáhají – kolíčky, Tangramy, Cortex, Chytré vějíře, Logické hádanky, atd.

Inspiraci pro práci s dětmi vyžadující podpůrné opatření 1. stupně hledá ŠSP také na pinterestu a dalších webových stránkách.

6.4 Rozhovor s učitelem

Jednou z téměř každodenních činností ŠSP je rozhovor s některou cílovou skupinou (pedagogičtí pracovníci, žáci, zákonní zástupci, pracovníci ŠPZ). V rámci autorčinných náslechů na konkrétním pracovišti byla autorka přítomna metodické schůzce učitelky

čtvrté třídy, která přišla se zakázkou. Tou bylo, jak dále postupovat s žákem, který se přistěhoval z jiné školy. Paní učitelka mu poskytla čas na adaptaci v délce jednoho měsíce, intenzivně komunikovala s matkou, aby zjistila, jakou pozici a úspěchy měl hoch v předchozí škole. Při výuce mu poskytovala individuální péči ve formě dopomoci, poskytnutí delšího času na zpracování úkolů a nabídla mu doučování dvakrát týdně. Zároveň požádala AP, který již ve třídě působí u jiných žáků, o taktní pozorování chlapce. I přes tato opatření bylo patrné, že dítě selhává a nezvládá nároky aktuálně na něj kladené. Při rozhovoru ŠSP cílenými otázkami analyzoval potřebu daného dítěte v konkrétní třídě a stanovil konkrétní doporučení, se nimiž učitel souhlasil.

Z rozhovoru vyplynula následující doporučení: kontaktovat matku a domluvit s ní, konkrétní činnosti, při nichž může v domácí přípravě dítěti pomoci. Tohoto setkání se zúčastní i ŠSP a AP. Při výuce je třeba chlapci poskytovat vizuální oporu při řešení úkolů a práci rozdělovat na dílčí úseky, kdy bude mít možnost pouze gestem kontaktovat AP a ubezpečit se o tom, že pracuje správně. Poskytnuté přehledy a osy rozdělit na jednotlivé jevy a společně s dítětem teprve barevně zvýrazňovat a učit ho klíč, který je použitelný pro danou oblast učiva. Nehodnotit grafickou úpravu písemných projevů a ani ji před dítětem verbalizovat. Se souhlasem matky zařadit dítě na reedukační péči v ŠPP. ŠSP s matkou projedná vyšetření cílené na čtenářské a písemné dovednosti. Poté bude zvážen další postup.

Ze zkušenosti ŠSP je patrné, že s touto problematikou se sice pedagogové setkávají poměrně často, ale nejsou si jisti, co s čím souvisí, neboť málokterý má ucelené odborné znalosti ze speciální pedagogiky, přestože kurzů pro práci s dětmi se SVP absolvovali několik.

6.5 Průběh lekce nápravné péče

V následující podkapitole je uveden příklad konkrétní lekce reedukační péče čtyř žáků z první třídy v období druhého čtvrtletí. Na základě depistáže ŠSP u všech diagnostikoval nevyzrálou grafomotoriku a oslabenou sluchovou percepci (vyvození první a poslední hlásky ve slově).

Na začátku hodiny se ŠSP a AP zaměřili na uvolňovací cviky na relaxačním míči – děti si lehly břichem na míč, ruce a nohy jim volně visely. Na pokyn se posouvaly směrem dopředu či do kleku dozadu. Poté si na míč sedly a pohupovaly se s uvolněnými zády a rukama. Pedagogičtí pracovníci dopomáhali se stabilitou, nebo zpřesňovali plnění instrukcí. Poté si žáci lehli na záda na koberec a dělali „hadrovou panenku“. Hra spočívá v tom, že dospělý nadzvedává ruce nebo nohy a ty volně dopadají na podložku. Je potřeba zajistit bezpečnost a bezbolestnost. Cvičení končí tím, že ŠSP postupně nadzvedává vedoucí ruku od ramene přes loket, zápěstí a prsty a trénuje samovolný dopad končetiny na měkkou podložku.

V další fázi děti přistoupí k tabuli, na níž je připraven flipchart, a prstem ve vzduchu zkouší plynule polokrouživé pohyby po papíře. Dále za pomoci ŠSP uchopí trojhrannou tužku a její pomocí dělají plynulé oblé čáry, až vytvoří „motanici“. Aby technika byla pro děti zábavná, pomocí pastelek najdou a vybarví v motanici tvary, které připomínají oči, nos, zuby, vlasy atd. Každý si odnáší své strašidýlko a je pozitivně naladěn pro další práci.

Po této činnosti následuje uvolnění ruky prostřednictvím jednotažek – pracovních listů na rozvoj grafomotoriky podle Bednářové. Pracovní list má dítě nalepený na žákovském stole. Používá několik barev trojhranných pastelek. Jejich střídáním si ruku nejen uvolňuje, ale také upevňuje správné držení tužky.

V druhé části lekce děti sedí na koberci, před sebou mají vystřižené obrázky z letáků, časopisů a novin a třídí je podle počátečního písmene (s, l, m, p). Tato aktivita bývá pro děti úspěšná.

Pro děti s nedocvičenou sluchovou percepcí bývá velmi obtížné poznat a určit poslední hlásku ve slově. ŠSP pomocí vizualizace, při níž použije pastelku, autíčko či jiný předmět, který má jednoznačný začátek a konec, vyslovuje krátká slova se sykavkou na konci a současně prstem ukazuje na daném předmětu začátek a konec. ŠSP vždy volí slova typu kos, koš, nůž, nes, nos. Teprve po zvládnutí tohoto úkolu lze přistoupit k dalšímu rozvoji analýzy a syntézy slova. Většinou je to záležitost několika lekcí. U žáků s nedocvičeným a neautomatizovaným levoprávním směrem se současně posiluje tato dovednost.

Na konci lekce si děti mohou zahrát některou z her, které jsou v pracovně k dispozici, např. Dobble, Pexetrio, Pan Brambora.

Nápravné lekci je přítomen asistent pedagoga, který se spolupodílí na průběhu hodiny a v následujících dnech s žáky může rozvíjet jejich deficit. Pracuje tak průběžně a systematicky pod metodickým vedením ŠSP a vyučujícího.

7 Kazuistiky

V této části jsou zpracovány tři kazuistiky žáků se SVP, jimž byla na základě pedagogické diagnostiky a diagnostiky ŠSP poskytována PO 1. stupně.

Kazuistika 1

MH je žákyní 2. ročníku základní školy. Třídní učitel na základě pozorování žákyně a formativního hodnocení přistoupil ke konzultaci se ŠSP. Učitel uvedl, že dítě má špatnou techniku čtení (zadržává, těžká slova nepřečte, přeskakuje řádky) a často neví, co četlo. V písemném projevu nedoplňuje diakritiku, vynechává písmena. V matematice neřeší ani jednoduché slovní úlohy. Celkově nestíhá tempo práce. Podobné postřehy uvedl i zákonný zástupce na pravidelných konzultačních hodinách.

Školní speciální pedagog navrhl tento další postup: pozorování a náslehy v hodině českého jazyka, čtení a matematiky, rozhovor se zákonným zástupcem, diagnostiku schopností a dovedností v oblasti čtení a psaní a matematických schopností a dovedností.

Prostřednictvím třídního učitele byli zákonní zástupci pozváni ke konzultaci k ŠSP, který jim vysvětlil, co speciálně pedagogická diagnostika obnáší a požádal je o souhlas s vyšetřením. Zároveň jim vysvětlil použité diagnostické materiály a metody a jaké informace o dítěti přinesou.

Před vyšetřením došlo k náslehu v hodině českého jazyka a matematiky, kdy dívka podávala nestabilní výkon, v některých okamžicích nebyla schopna použít samostatně bez dopomoci pomůcku tvarů písmen a gramatiky. V matematice neselhávala, pokud se jednalo o pamětné počítání. Pokud došlo k řešení slovní úlohy, bylo potřeba dopomoci a rozkódovat jednotlivé zadané informace.

Speciálně pedagogické vyšetření proběhlo 1. a 5. listopadu 2018 a bylo realizováno na základě žádosti zákonného zástupce. Dívka má dílčí obtíže se zvládnutím učiva – zejména se jedná o český jazyk. Chybuje v písemném projevu. Z rozhovoru s rodiči vyplývá, že se denně připravují na vyučování, procvičují, a přesto se objevují velké výkyvy ve výkonech. V poslední době byla často nemocná. Domácí příprava s rodiči je pravidelná. Na kroužky nechodí, navštěvuje školní družinu. Má běžné dětské zájmy.

V kontaktu při vyšetření byla dívka velmi milá, slušná a spolupracující. Úkoly se snažila plnit co nejlépe.

Při čtení používá záložku. Čte vcelku plynule, neváže však neslabičné předpony. Delší nebo méně známá slova se skrytým dvojím čtením. Melodie věty není zažitá. Objevují se specifické chyby na bázi vynechávek, délek, měkčení, záměn, komolení. Dyslektická chybovost. Reprodukci textu zvládá, vybaví si i některé detaily. Má tendence příběh vymýšlet a domýšlet podle své fantazie.

V písemném projevu byl shledán nekorektní úchop v levé ruce – přesah palce, nízko. Neposouvá ruku po papíře. Tempo psaní je snižené. Diktát je zatížen zvýšeným množstvím specifických chyb – měkčení, délky, diakritika, komolení, vynechávky, hranice slov. Přepis je bez chyby. Není nastaveno komentované psaní a autokontrolu provádí až na vyzvání. Chyby najde pouze ojediněle. Projev je čitelný. Nevyzrálá grafomotorika, dysortografická chybovost.

Při numerické zkoušce byl výkon v normě. Opora o prsty nebyla nutná při řešení jednoduchých úkolů. V ostatních testovaných zkouškách byla sluchová a vizuální diferenciací v normě. Oslabená byla pravolevá orientace, percepce rytmu, bezprostřední sluchová paměť, sluchová analýza a syntéza, jemná motorika, vizuomotorika a zraková paměť. Dítě má nevýhodnou lateralitu, zkouška zjistila méně vyhraněnou dominanci levé ruky a oko levé.

ŠSP vyhodnotil celkovou diagnostiku jako dyslektickou a dysortografickou chybovost na bázi oslabených percepcí, nevýhodné laterality, dále nevyzrálou grafomotoriku a pomalé pracovní tempo. Při stagnaci nebo zhoršení stavu v horizontu půl roku doporučil kontrolu v ŠPZ.

Na základě speciálně pedagogické diagnostiky byla vypracována zpráva s doporučeními pro školu a domácí přípravu.

Škole bylo doporučeno vypracování PLPP, docházka na nápravnou péči ve škole – rozvoj percepcí, grafomotoriky a komentovaného psaní, tolerance specifické chybovosti v písemném i čteném projevu a dále chyb vyplývajících ze špatně pochopeného textu. Je třeba počítat s obtížemi v orientaci ve vlastnoručně psaném textu – např. při hledání chyb,

myslet na přesah obtíží ve čtení a psaní do dalších předmětů a činností – člověk a jeho svět, matematika, korekce tužky a pera, respektovat sníženou krátkodobou paměť – opakovat pokyny, krátce, stručně a pokud možno spojovat s názorem, zkrácení úloh a cvičení, nenaléhat na pohotovou odpověď, nezrychlovat na úkor kvality, respektovat aktuální zdravotní kondici dívky, poskytovat častou pozitivní zpětnou vazbu a využívat motivačního hodnocení např. u diktátů (poměr: správně/chyby).

Po realizaci speciálně pedagogického vyšetření, byli zákonní zástupci znovu pozváni ke konzultaci. Tam byli seznámeni s výsledky a jejich dopadem na vzdělávací proces dítěte. Dále byla navržena opatření a další postupy, které povedou ke zlepšení stavu. ŠSP navrhl vytvoření plánu pedagogické podpory, reedukační péči v součinnosti s učitelem. K tomu zákonní zástupci dali souhlas.

Ve spolupráci s třídním učitelem byl 7. 11. 2018 zpracován PLPP. Jeho cílem byl rozvoj sluchového a zrakového vnímání, rozvoj grafomotoriky, nácvik a automatizace komentovaného psaní, upevnění čtenářských dovedností a čtení s porozuměním. Škola začala poskytovat podpůrná opatření 1. stupně.

V metodách výuky je třeba využívat prvků strukturovaného učení – předem zadat sled úkolů, zvědomit v principu řešení jevů, stanovení priorit. Poskytnout více času na práci i kontrolu. Pokud je třeba, práci zkrátit. Stimulovat pozornost – pohled, gesto, dotyk. Tolerovat sníženou úroveň úpravy, specifické chybovosti. Používat vizuální oporu při diktovaných úkolech.

V organizaci výuky je vhodné střídat frontální výuku, zařazovat skupinovou práci, individuální i práci ve dvojicích. Vyučující poskytne individuální pomoc v hodině. Nápravnou péči zařadit v rozsahu jedné hodiny týdně – možno rozdělit na dvakrát 30 minut – zajišťuje vyučující ve spolupráci se ŠPP. Při práci využívat vhodné pomůcky.

Při hodnocení žákyně využít průběžného formativního hodnocení s častějším verbálním hodnocením a pozitivní zpětnou vazbou. Při řešení úkolu ověřovat, zda dívka pochopila, co má udělat, a zda volí správný postup. Motivační hodnocení. Při psaní testů lze využít bodové hodnocení za správné splnění úkolu. Nehodnotit specifickou chybovost. V žákovské knížce využívat klasifikační řád školy.

Jako vhodné pomůcky byly doporučeny běžné učebnice, pracovní sešity, pracovní listy a manipulační pomůcky, trojhranný program – tužky, pastelky, pero Stabilo, dyslektická čítanka pro daný ročník, postřehovací slabiky, tabulka s přehledem písmen, stovková tabulka, záložka při čtení – okénko s výřezem, pracovní listy pro rozvoj percepce, tabulky pro psaní a matematiku.

Pro domácí přípravu byl v PLPP doporučen nácvik komentovaného psaní dle zácvičku, cvičit autokontrolu, dbát na správný úchop, denně číst 10 minut nahlas s porozuměním, používat okénko dle zácvičku. První tři lekce reedukace dítěte proběhly společně s rodičem. Dále bylo doporučeno posilovat zdravé sebevědomí dítěte, trénovat sebereflexi a respektovat aktuální zdravotní stav.

Rodina i škola přistoupila velmi zodpovědně k naplňování cílů PLPP. Rodiče s dítětem docházeli na pravidelné reedukační hodiny. Třídní učitel využíval dostatečně konzultačních schůzek, kde společně se ŠSP vyhodnocovali dílčí pokroky dítěte. Při nezdarech společně volili např. použití jiných pomůcek. Po prvním měsíci byla dívka zařazena do skupinové nápravné péče ŠSP.

Po třech měsících byla v únoru 2019 vyhodnocena účinnost PLPP s těmito závěry:

- Pravidelně probíhala docházka na nápravnou péči, zpočátku se zákonným zástupcem, následně skupinově.
- Zlepšila se grafomotorika a úchop – ve většině případů již není třeba upozorňovat na správný sklon písma a držení tužky. Často stačí pouze gesto, pohled.
- V oblasti cvičení sluchové percepce a rytmu je třeba pokračovat, zaměřit se na fonologické manipulace, délky, spodobu znělosti.
- Zlepšilo se komentované psaní a čtenářský projev. Dívka zvládá doplňování diakritiky bezprostředně po napsání písma. Pouze pokud je v časovém presu, zmatkuje a diakritiku opomíjí. V oblasti čtenářského projevu bylo využito čtenářské okénko s postupným zakrýváním. Dívka si již sama dokáže posouvat pomůcku v textu. Je potřeba dále rozvíjet dovednosti spojené s reprodukcí textu a orientací v něm.

- Větší selhávání stále přetrvává ve zrakovém vnímání. Dívka nedodržuje proporci písmen, nepamatuje si stále všechny tvary a potřebuje tabulku písmen, kterou má rozdělenou do tří částí pro lepší orientaci v ní.
- I nadále je potřeba podporovat a zvyšovat sebevědomí dítěte.

Z vyhodnocení vyplývá, že cíle PLPP se podařilo naplnit částečně. PLPP byl zaktualizován na další tři měsíce. Jeho vyhodnocení proběhne v červnu 2019.

Kazuistika 2

PB je žákyní 1. ročníku. Dívka se jeví jako dítě s nízkými pracovními návyky, ačkoli intelektové předpoklady, dle reakcí při vyučování na probíranou látku, jsou na dobré úrovni. Pracovní tempo je pomalé. Pokud pospíchá, chybuje, nepamatuje si písmenka. Pozornost má rozptýlenou. Držení tužky je chybné. Bývá lítostivá, někdy má tiky. Spolupráce s maminkou je velmi dobrá, pravidelně se informuje na výsledky dcerky, procvičuje s ní doma, co je třeba. Dívka bývá často nemocná.

Po konzultaci TU a ŠSP proběhlo v únoru 2019 speciálně pedagogické vyšetření, které bylo realizováno na základě žádosti ZZ. Tomu předcházelo pozorování dítěte v hodině a další rozhovor s třídní učitelkou. Ta uvedla, že domácí příprava je pravidelná. Učí se prý s maminkou nebo s babičkou. Do školní družiny ani na kroužky nechodí. V sešitech se objevuje specifická chybovost – vynechávky, diakritika. Sklon písma a proporce jsou nekorektní, písmo je méně čitelné, tahy písmen nesprávné.

Při vyšetření byla dívka tichá, ale komunikativní. Pracovní tempo je pomalé. Dívka má nízké pracovní návyky a tendence odbíhat od povinnosti dokončit práci. Vcelku čeká na dopomoc při řešení i těch nejjednodušších úkolů, rychle se vzdává. Je patrný psychomotorický neklid. Po dobu celého vyšetření se škrabe na obličeji, na nose i v něm, což může působit i jako tik. Velmi trpělivě skládá puzzle a dokáže najít detaily ve větším počtu prvků. Je patrné, že u činností, které dívku baví, dlouho vydrží a snaží se v nich o úspěch.

Pro diagnostiku byla použita baterie „Diagnostika schopností a dovedností v oblasti čtení a psaní pro učitele a ŠSP“ J. Bednářové. Zde bylo shledáno, že v oblasti čtenářského

projevu je pouze skryté dvojí čtení celého textu. Sekaně slabikuje delší slova. Hranice slov ani vět zatím nerespektuje. Reprodukci nezvládá. Neodpoví ani na návodné otázky. Technika čtení není správně navozena ani docvičena.

V písemném projevu se objevuje nekorektní úchop s přesahem prostředníku. Podpírá si hlavu, svírá víčko a ruku má nad psaním. Při psaní neudrží řádku, používá gumovací pero, což ji zdržuje ještě víc. Výbavnost grafémů s potížemi, nepamatuje si grafémy všech naučených písmen. Má částečně nastaveno komentované psaní, autokontrolu ještě ne. V diktátě i přepisu dílčí specifické chyby. Grafomotorika je nevyzrálá, písmo neurovnané, nedodržuje proporce, sklon. Tempo psaní je velmi pomalé.

V numerické zkoušce je patrná opora o prsty. Pomalé tempo psaní a nižší výbavnost grafémů kvantitativně snižuje výkon. Příliš nechybje. V ostatních testovaných zkouškách byla v normě sluchová diferenciace, analýza a syntéza, vizuální diferenciace. Oslabená je stále pravolevá orientace, percepce rytmu, bezprostřední sluchová paměť, zraková paměť a vizuomotorika. Jemná motorika je deficitní. Dítě má méně výhodnou lateralitu – méně vyhraněná dominance pravé ruky, oko pravé.

Z diagnostiky vyplynulo, že aktuálně dítě podává výkony pod hranicí svých možností z důvodu oslabených percepčí, pomalého pracovního tempa, nevýhodné laterality, nevyzrálé grafomotoriky, nižších pracovních návyků a zvýšeného psychomotorického neklidu při tlaku na výkon.

Na základě speciálně pedagogické diagnostiky byla vypracována zpráva s doporučeními pro školu a pro práci doma. Škole je doporučeno vypracování PLPP, zajištění nápravné péče ve škole zaměřenou na rozvoj percepčí, grafomotoriky, nácvik čtení a komentovaného psaní, korekce tužky a pera. Dále je třeba zkrátit úlohy a cvičení, počítat s méně kvalitní zrakovou kontrolou správnosti zapsaného, častěji stimulovat pozornost dívky a ověřovat pochopení úkolu, tolerovat sníženou vzhlednost písemných projevů.

Rodina se bude podílet na zajištění docházky na nápravnou péči ve škole, trénink percepčí dle metodického vedení školy. V oblasti zlepšení výkonu je nutné denně číst deset minut nahlas, ptát se vhodnými otázkami na porozumění textu, používat záložku s výřezem,

nacvičit a zautomatizovat komentované psaní, dbát na důslednou kontrolu správnosti, cvičit práci v levoprávním směru. Při přípravě dělat přestávky, chválit dílčí úspěchy, avšak důsledně trvat na splnění úkolů a nepředkládat hotové řešení úkolu, vést k větší samostatnosti při všech činnostech. Dívka na tento typ dopomoci příliš spoléhá, což jí znemožňuje zlepšení.

V rámci duševní hygieny je dále potřeba školní práci vyvažovat dostatkem aktivního odpočinku – jako vhodné se jeví najít volnočasové aktivity sportovně nebo pohybově laděné.

Ve spolupráci s třídní učitelkou byl 14. 2. 2019 zpracován PLPP. Jeho cílem je rozvoj sluchového a zrakového vnímání, nácvik správného úchopu a grafomotoriky a s tím spojený rozvoj pracovních návyků a samostatnosti tak, aby došlo k odstranění negativních pracovních návyků, které způsobují selhávání. Škola začala poskytovat podpůrná opatření 1. stupně.

V metodách výuky je třeba stimulovat pozornost – pohled, gesto, dotyk, střídání činností, více času na práci a kontrolu, tolerance úpravy. Při organizaci výuky je vhodná individuální dopomoc vyučující v hodině, nápravná péče jednu hodinu týdně – možno rozdělit na dvakrát 30 minut – zajišťuje vyučující ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, využívání pomůcek – zácvik, umožnění relaxačních chvil – při výrazné únavě.

Při hodnocení žákyně využívat časté verbální hodnocení, průběžnou dopomoc při řešení úkolu – ověřovat, zda pochopila, co má udělat, a zda volí správný postup, motivační hodnocení, nehodnotit specifickou chybovost.

Z pomůcek je doporučeno používat trojhranný program – tužky, pastelky, pero Stabilo, pracovní listy na rozvoj grafomotoriky, jednotažky, záložka při čtení, pracovní listy pro rozvoj percepce a pozornosti a dále běžné manuálně didaktické hry, které přirozeně rozvíjejí všechny oblasti, jež jsou aktuálně snižované.

Pro domácí přípravu byl doporučen nácvik komentovaného psaní dle zácviku, správný úchop tužky, uvolňovací cviky, denně číst nahlas 10 minut s porozuměním, při čtení

používat okénko. Dále se jeví jako velmi potřebná pravidelná kontrola komunikačního notýsku. Rovněž je vhodné zařadit volnočasové aktivity zaměřené na pohyb.

Vyhodnocení účinnosti PLPP je plánováno na květen 2019. Dílčí vyhodnocení proběhlo v druhé polovině března 2019 s těmito závěry:

1. Reedukační péče s matkou – dívka spolupracující, matka učenlivá, zajímá se o nápravy aktivně.
2. Nápravná péče individuální – zaměření na grafomotoriku, čtení a komentované psaní – dílčí zlepšení.
3. Stále přetrvávají nízké pracovní volní návyky, malá snaha dívky o plnění úkolů jako takových, dokončování toho, co začala a nechut' k učení.
4. Nápravná péče na ŠPP bude pokračovat, současně požádáme o vyšetření v PPP cílené na pozornost.

Kazuistika 3

PG je žákem 3. ročníku. Speciálně pedagogické vyšetření bylo realizováno na žádost zákonného zástupce se zapojením třídní učitelky. Předcházely mu náslechy s pozorováním v hodině a nahlédnutí do školních sešitů. Ze školního dotazníku vyplývá, že chlapec chybí v českém jazyce, má problém se stavbou věty, měkčení. V sešitech je písmo čitelné, ale nedodržuje linku, tvary, poměry písmen a proporce. Chyby jsou časté ve spodobě znělosti, diakritice, vynechávkách a komolení artikulačně obtížných, nebo delších slovech. Chodí do školní družiny, domácí úkoly píše s maminkou. V poslední době došlo k velkému zhoršení prospěchu.

V kontaktu při vyšetření byl hoch milý, slušný, velmi se snažil uspět. Zadané úkoly plnil, jak nejlépe dovedl. V oblasti čtenářského projevu lze konstatovat, že si stále ukazuje prstem, melodii věty zvládá. Některé výrazy slabikuje. Jedná se o delší, obtížná nebo artikulačně náročná slova. Reprodukce textu je samostatná. Vyjadřovací schopnosti na dobré úrovni.

V písemném projevu je zjištěn nekorektní úchop, ruku svírá v pěst, v druhé ruce drží víčko, nepřidrží papír. Výbavnost grafémů je dobrá. Objevují se specifické chyby ve spodobě

znělosti, záměnách, vynechávkách, komolení, délkách, nauce o větě. Tempo psaní je velmi snižené a odpovídá 1. ročníku.

Výsledek numerické zkoušky je v normě, hoch počítá bez opory prstů. V ostatních testovaných zkouškách je v normě sluchová diferenciaci a syntéza, pravolevá orientace, percepce rytmu, vizuomotorika a vizuální diferenciaci. Jako oslabená se jeví jemná motorika, bezprostřední sluchová paměť, zraková paměť a sluchová analýza. Lateralita je méně výhodná – méně vyhraněná dominance pravé ruky, oko pravé.

Závěrem lze konstatovat pomalé tempo psaní, oslabené percepce, specifickou chybovost v písemném projevu. Doporučujeme vyšetření v PPP za účelem potvrzení případné specifické poruchy učení.

Škole je doporučeno zařazení do skupinových náprav na ŠPP, docházka na nápravnou péči ve škole – rozvoj percepce a pracovních návyků při psaní, nácvik komentovaného psaní a autokontroly, respektování pomalejšího pracovního tempa, využívání pomůcek, tabulek a přehledů – je třeba v jejich používání hoča zacvičit, využít chuť uspět, podporovat zdravé sebevědomí a dobré pracovní návyky.

Pro domácí práci je třeba zajistit docházku na nápravnou péči ve škole a procvičovat deficit dle metodického vedení školy, denně doma nahlas číst deset minut pod dohledem dospělého, rozvoj oslabených percepce dle pokynů třídní učitelky. Využívat konzultačních hodin k pravidelné informovanosti o pokrocích chlapce. V případě potřeby kontaktovat ŠPP.

Na základě výsledků speciálně pedagogického vyšetření byl v prosinci 2018 vypracován PLPP. Jeho cílem je rozvoj sluchové percepce – fonemický sluch, bezprostřední sluchová paměť. Rozvoj zrakové a sluchové paměti. S upevněním správného úchopu a rozvojem grafomotoriky lze předpokládat jistější a plynulejší písemný projev. Dalším cílem je nácvik a upevnění komentovaného psaní a autokontroly.

V metodách výuky je třeba strukturované učení, diferenciaci učiva tam, kde je třeba – psaní, tempo, gramatické jevy v českém jazyce. Častý kontakt v hodině, ověřování, zda ví, co má dělat, poskytnout více času na splnění úkolu nebo úkol zkrátit, opora o předlohu, tolerovat úpravu, dopomoc AP, nehodnotit specifickou chybovost.

Při organizaci výuky je vhodné využití různých forem práce (individuální práce, práce v malé skupině nebo ve dvojici, frontální výuka), nápravná péče jedna hodina týdně – možno rozdělit na dvakrát 30 minut – zajišťuje vyučující ve spolupráci se ŠPP, poskytnutí dostatečného času na vypracování úkolů s průběžnou podporou a dopomocí, využívání pomůcek – zácvik, stimulace pozornosti – gestem, dotykem.

Při hodnocení žáka běžně využívat formativního hodnocení s důrazem na pokrok a snahu. Vždy hodnotit pouze to, co stihl. Do hodnocení nepromítat zhoršenou grafickou úpravu nebo nesplnění časového limitu. Vždy upřednostňovat kvalitu nad kvantitou, využívat motivační hodnocení, ale v ŽK využívat hodnocení stanovené školním řádem. Nehodnotit specifickou chybovost. Častěji hodnotit verbálně – využít výborné motivovatelnosti chlapce.

Jako vhodné pomůcky používat běžné učebnice, pomůcky, pracovní sešity a pracovní listy. Při vyvození učiva i zácviku se soustředit na manipulační didaktické pomůcky. Dále využívat trojhranný program – tužky, pastelky, pero Stabilo, pracovní listy na rozvoj grafomotoriky, záložky při čtení – okénko, přehledy učiva pro český jazyk a bzučák.

Opatření pro domácí práci – využít velmi dobré komunikace s rodinou. Pokračovat ve využívání komunikačního notýsku, e-mailu, osobních schůzek, které budou předem domluvené. Nastavený systém je vyhovující pro obě strany. Rodiče se budou spolupodílet na nácviku autokontroly a povedou hoča k samostatnosti a důslednosti. Pro rozvoj grafomotoriky budou zacvičení v tréninku uvolňovacích cviků, správného úchopu, a v oblasti čtení se zaměří na vyhledávání obtížných slov v textu.

V březnu 2019 byla vyhodnocena účinnost PLPP. V mezidobí bylo zlepšeno sluchové vnímání – délky – využití bzučáku a spojení záznamu slova s pohybem. Hoch již v diakritice chybí minimálně. Chybovost přetrvává v identifikaci a doplnění gramatických jevů. Upevněním správného držení pera a opakování tvarů písmen došlo k větší automatizaci, ale časový profit zatím není. Stále je třeba poskytovat více času, strukturovat práci, poskytovat vizuální oporu při řešení úkolů a stanovení priorit v řešení. PLPP byl zaktualizován na další tři měsíce a vyhodnocen bude v červnu 2019.

Závěr

Cílem současného školství je dát všem dětem stejné šance na vzdělání. V září 2016 bylo legislativou nově upraveno vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a změnami prošel i systém poradenských služeb. Především učitelé v základních školách se s těmito změnami vyrovnávají za chodu. Žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v dnešní škole přibývá. Aby se naplnily jejich vzdělávací potřeby a zlepšovaly možnosti, je nutné jim poskytnout podpůrná opatření. Při vzdělávacím procesu se tak učitelé setkávají se stále novými problémy. Většina z nich nemá vystudovanou speciální pedagogiku, a tak při vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami potřebují metodickou podporu. Tu jim může poskytnout právě úplné poradenské pracoviště, tedy nejen výchovný poradce a školní metodik prevence, ale rovněž školní speciální pedagog a školní psycholog.

V současné škole má úplné školní poradenské pracoviště své nezastupitelné místo. Pokud jej tvoří tým odborníků, je možné poskytovat nejen komplexní, profesionální a nadstandardní péči všem žákům školy a jejich zákonným zástupcům během celého vzdělávacího procesu, ale rovněž i metodickou podporu pedagogickým pracovníkům. Každý člen úplného poradenského pracoviště má v systému poradenské pomoci školy své místo a specifickou roli. Funkční spoluprací tak mohou dosáhnout výborných výsledků při předcházení školní neúspěšnosti žáků a řešení jejich různých problémů. Tato komplexní péče snižuje rizika pozdního odhalení speciálních vzdělávacích potřeb a tím do budoucna eliminuje například ztíženou profesní cestu a sebepojetí jedince jako takového. Pro úspěšné fungování školního poradenského pracoviště je neméně důležitá podpora vedení školy, vzájemná spolupráce jednotlivých členů pracoviště a pedagogických pracovníků školy.

Bakalářská práce se zaměřila na činnosti školního speciálního pedagoga při poskytování podpůrných opatření I. stupně a jejich význam pro zlepšení vývoje, dovedností a návyků žáků, kteří jsou v jeho péči. V první části byly na základě studia odborné literatury vymezeny pojmy, jež jsou pro tuto problematiku charakteristické. Součástí práce byl popis úplného školního poradenského pracoviště v konkrétní základní škole, které je funkční a smysluplné. Významná část práce byla věnována pozici školního speciálního pedagoga s konkrétními činnostmi, jež realizuje v podobě individuální nebo skupinové péče vůči cílovým skupinám klientů. Práce dále specifikovala kompetence jednotlivých členů

školního poradenského pracoviště, jejich spolupráci a význam. Druhá část je zaměřena na kazuistiku žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, jimž byla poskytována podpůrná opatření I. stupně, odlišnosti pedagogické a speciálně pedagogické diagnostiky. Závěry práce mohou posloužit jako argumenty, proč je důležité mít ve škole zřízenou funkci školního speciálního pedagoga, jaký je jeho přínos pro žáky, zákonné zástupce a pedagogické pracovníky.

Autorka byla v období listopadu 2018 až února 2019 součástí práce ŠSP, aktivně s ním spolupracovala při reedukační nebo intervenční práci. Pokud to problematika dovoľovala, účastnila se i rozhovorů a metodických schůzek jako pozorovatel. Vždy se tak dělo na základě souhlasů všech zúčastněných stran.

Poskytování komplexní péče, jehož středem je žák konkrétní školy, v té podobě, kterou autorka mapovala, má přesah do akcelerace celkového vývoje. Závěrem lze říci, že význam péče školního speciálního pedagoga v této škole je nedocenitelný vzhledem ke komplexnosti služeb, které zajišťuje. Poskytování podpůrných opatření prvního stupně má za následek nejen zlepšení žáka ve vzdělávání, ale i jeho sebepřijetí, akceptaci ve skupině a podporu rodiny.

Autorka vnímá výrazný posun českého školství v posledních letech v tom, že fungováním úplného školního poradenského pracoviště poskytuje škola všem dětem péči podle jejich individuálních potřeb. Při zpracování této práce se přesvědčila, že poskytování PO prvního stupně není v této škole pouze administrativní záležitost a alibistické naplnění zákona. Je přesvědčena, že pokud je ve škole vůle, cesta se vždycky najde.

Seznam použitých informačních zdrojů

FELCMANOVÁ, L., HABROVÁ, M. a kol. *Katalog podpůrných opatření: dílčí část: pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4655-4.

KOVÁŘOVÁ, R., JANKŮ, K., HAMPL, I., *Poradenský systém pro osoby se speciálními potřebami v České republice*. 1.vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2015. ISBN 978-80-7464-792-5.

KUCHARSKÁ, A., MRÁZKOVÁ, J. a kol., *Metodika práce školního speciálního pedagoga zapojeného ve školním poradenském pracovišti*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2014. ISBN 978-80-7481-035-0.

KUCHARSKÁ, A., MRÁZKOVÁ, J., WOLFOVÁ, R., TOMICKÁ, V. *Školní speciální pedagog*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0497-8.

KUCHARSKÁ, A., POKORNÁ D., MRÁZKOVÁ J. a kol. *Třístupňový model péče (3MP). Ve školách zapojených v projektu RAMPS-VIP III*. 1.vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2014. ISBN 978-80-7481-037-4.

MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. a kol. *Pedagogická intervence u žáků ZŠ*. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7557-605-5.

MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. *Metody a postupy poznávání žáka: pedagogická diagnostika*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7552-014-2.

MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. a kol. *Výchovné poradenství*. 2.vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. ISBN 978-80-7478-356-2.

MICHALÍK, J., BASLEROVÁ, P., FELCMANOVÁ, L. a kol. *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního nebo sociálního znevýhodnění: obecná část*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4654-7.

SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-566-0.

VALENTA, M a kol. *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu mentálního postižení nebo oslabení kognitivního výkonu: dílčí část*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4614-1.

VALENTA, M a kol. *Slovník speciální pedagogiky*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-2620937-9.

ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program: [nástroje pro prevenci, nápravu a integraci]*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0044-4.

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. In: *ÚZ školství, Česká republika*. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2017. ISBN 978-80-7488-243-2 2017.

Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. In: *ÚZ školství, Česká republika*. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2017. ISBN 978-80-7488-243-2 2017.

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: *ÚZ školství, Česká republika*. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2017. ISBN 978-80-7488-243-2 2017.

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. In: *ÚZ školství, Česká republika*. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2017. ISBN 978-80-7488-243-2 2017.

Zákon č. 561/2004, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *ÚZ školství, Česká republika*. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2017. ISBN 978-80-7488-243-2 2017.

Zákon č. 563/2004, o pedagogických pracovnicích a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *ÚZ školství, Česká republika*. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2017. ISBN 978-80-7488-243-2 2017.

Seznam příloh

Příloha 1 – Screeningový dotazník sebepojetí školní úspěšnosti pro žáky ZŠ

Příloha 2 – Rozhovor

Příloha 1

Screeningový dotazník sebepojetí školní úspěšnosti pro žáky ZŠ

1. Rád/a čteš?
2. Máš problém číst nahlas?
3. Přečteš po sobě, co jsi napsal/a?
4. Umíš vyprávět o tom, co sis přečetl/a?
5. Vadí ti, když prohraješ při hře?
6. Děláš chyby v pravopisu?
7. Pleteš si datum a čas?
8. Chodíš rád do školy?
9. Vadí ti, když máš mluvit před cizími lidmi nebo třídou?
10. Umíš počítat bez použití prstů nebo papíru?
11. Pleteš si čísla 39 a 93?
12. Umíš vyjmenovat dny v týdnu a měsíce v roce?
13. Umíš se orientovat na místě, které neznáš?
14. Myslíš si, že čteš pomaleji než ostatní?
15. Umíš určit, co je napravo a co nalevo?
16. Umíš vyslovit těžká slova?
17. Skládáš ráda puzzle?
18. Baví tě kreslení?
19. Umíš jezdit na kole, lyžích nebo bruslích?

Příloha 2

Rozhovor školního speciálního pedagoga s třídní učitelkou

Otázka: Byla docházka do školy pravidelná? Býval hoch často nemocen? Má nějaké zdravotní potíže (alergie, astma, bronchitida)?

„Žák přestoupil z běžné školy. Nebýval nemocný. Brýle nenosí. Ostatní jsem ještě nezjistila.“

Otázka: Má mu doma kdo pomoci s upevněním učiva a přípravou do školy?

„Žije sám s maminkou, která pracuje na dvě směny. Sama mi řekla, že jí škola nešla.“

Otázka: Jak se dokáže soustředit při hodinách?

„Většinou první a druhou hodinu funguje. Od třetí hodiny má psychomotorický neklid. Častěji si s něčím hraje, hrabe se v lavici nebo aktovce a dělá, že „něco“ hledá. Ke konci vyučování se povaluje po lavici a je těžké udržet jeho pozornost při práci.“

Otázka: Je schopen samostatně vypracovat úkol?

„Snaží se, ale většinou mu to musím znovu já nebo asistent vysvětlit a zacvičit ho. Je fajn, že chce dělat radost a podat dobrý výkon. Do školy chodí včas, všechny věci nosí. Pozoruju, že se hodně podceňuje. Někdy má tendenci se vzdát, aby zase neměl úkol špatně.“

Otázka: Jak zvládá matematiku? Učili se také metodou Hejného?

„Je štěstí, že ano. V matematice jen potřebuje víc času a pomoc při slovní úloze. Jinak počítá vcelku dobře a hodně se i hlásí.“

Otázka: Jak si vede sešity? Máš je s sebou?

„Mám. Písmo někdy nepřečtu a je to samá chyba.“

ŠSP (listuje sešitem): *„Písmo má dysgrafický ráz, jsou patrné nekorektní tvary, záseky, trhané tvary, chyby v diakritice a měkčení. Gramatické chyby.“*

Otázka: Když ho vyvoláš, nebo máš doučování, umí gramatiku? Měkčí, když mluví? Vyslovuje srozumitelně?

„Mluví čistě, ale gramatiku neumí. Zjistila jsem, že nezná ani vyjmenovaná slova. Dala jsem mu přehledy učiva.“

Otázka: Ukázala jsi mu, jak má s nimi pracovat?

„Ukázala jsem mu dysortografickou tabulku, kde, co je a jak se v ní má orientovat. I asistentka to s ním dělala, ale on se v tom vůbec nevyzná.“

ŠSP: „Je potřeba tabulku rozdělit na několik částí. Zvlášť dej měkké a tvrdé slabiky, zvlášť vyjmenovaná slova, zvlášť koncovky. Udělej tabulku na podstatná jména a další na shodu přísudku s podmětem. Udělej ji černobíle a společně s ním při doučování použijte zvýrazňovače a rozdělte jednotlivé jevy.“

U: „Zkusíme to hned. Kdyby se nám nedařilo, můžeme přijít oba k tobě?“

ŠSP: „Samozřejmě, jen se musíme dopředu domluvit na čase. Ještě jsme nemluvili o cizím jazyce. Kdo ho učí a jak to chlapec zvládá?“

U: „Učí ho kolegyně BK a minule mi říkala, že to zatím vypadá v normě. Ale když něco píše, tak to prostě nestíhá.“

Seznam zkratek

AP – asistent pedagoga

IVP – individuální vzdělávací plán

PLPP – plán pedagogické podpory

PO – podpůrná opatření

PPP – pedagogicko-psychologická poradna

SVP – speciální vzdělávací potřeby

ŠPP – školní poradenské pracoviště

ŠPZ – školské poradenské zařízení

ŠSP – školní speciální pedagog

TU – třídní učitel

U – učitel

VIP – projekt Vzdělávání – informace – poradenství

ZZ – zákonný zástupce

ŽK – žákovská knížka